

Opinnäytetyö (YAMK)

Erityissosiaaliohjaus

2024

Laura Rustholkarhu

”Jos ei olis tämmöstä mahollisuutta, ni rikoksii tekisin”

– Kokemusasiantuntija rikostaustaisten ja
vankilasta vapautuvien nuorten aikuisten arjen
tukena

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Eryityssosiaaliohjaus

2024 | 76 sivua, 4 liitesivua

Laura Rustholkarhu

“Jos ei olis tämmöstä mahdollisuutta, ni rikoksii tekisin”

- Kokemusasiantuntija rikostaustaisten ja vankilasta vapautuvien nuorten aikuisten arjen tukena

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitkä tekijät työparimallilla toteutetun KATU-kokemusasiantuntija arjen tukena- hankkeen valmennuksessa tuottivat rakennusaineita rikoksettomaan ja päihteettömään elämään, tukivat asumisen- ja elämäntaidoissa sekä kannustivat yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Tutkimukseen tuovat autenttisen kokemuksen äänen hankkeessa asiakkaina olevat nuoret lainrikkoajat.

Teoreettinen viitekehys tarkastelee ilmiöinä vapautuvaa vankia, uusintarikollisuutta, asunnottomuutta, kokemusasiantuntijuutta ja työparimallia keskittyen rikoserityisen työn näkökulmaan. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksasta (n=8) haastattelusta. Haastattelut noudattavat teemoittelua, joka kulkee valmennuksen tuomista kokemuksista rikollisen identiteetin ajattelutavan pohdintaan, päihteettömyyteen, asumisen- ja elämäntaitojen harjoitteluun sekä kokemusasiantuntijuuteen ja työparimalliin. Tulosten analysoinnin välineenä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tulosten mukaan pyrkimys kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää vaatii monikanavaista ja riittävän intensiivistä tukea. Kokemusasiantuntijuuden merkitys desistanssissa ja päihteettömyydessä on kiistaton. Emotionaalinen tuki, päihdehoidon saatavuus, oma asunto, mielekäs arjen struktuuri ja kannattelevat ihmissuhteet ovat lähtökohtia, joita ilman yhteiskuntaan kiinnittyminen ei toteudu.

Tutkimuksesta saatua aineistoa käytetään KATU 2.0 – hankkeessa, joka aloittaa toiminnan usealla eri paikkakunnalla Suomessa keväällä 2024.

Asiasanat: kokemusasiantuntija, työparimalli, desistanssi, asunnottomuus, päihteet

Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Master's Degree Programme in Social Services and Health Care,
Advanced Social Counselling

2024 | 76 pages, 4 page in appendices

Laura Rustholkarhu

"If I didn't have this chance, I'd be committing crimes"

- Expert by experience supporting young adults with criminal and substance abuse background

The purpose of the study was to assess the factors that contributed to the clients' life with no substance abuse or criminal activity and support for life skills, and promoted involvement in society during the project's training to the clients. The project clients were young people with a criminal background. The theoretical framework examines the phenomena of recently incarcerated, now released people, re-occurrence of crimes, homelessness, experienced experts and the working couple model, focusing especially on the perspective of criminal work.

The study was conducted with qualitative research methods. The data include eight (N=8) client interviews. The interview themes ranged from the clients' experiences during the training to changes in criminal identity, sobriety, life skill acquisition, and to the working couple model and experience expert. The analytical tool was material-based content analysis.

The results indicated that life sober and free of crime requires sufficiently intensive support from multiple sources. The significance of experience expert's involvement for desistance and sobriety is undeniable. Emotional support, access to social work with substance abusers, home, meaningfully structured life and supportive relationships form the basic platform without which inclusion in the society cannot succeed.

The results from this study will be used for the second phase of the project, KATU 2.0, which will be launched in several locations in Finland in spring 2024.

Keywords: experiential expertise, partner work model, desistance, homelessness, substance abuse

Sisältö

1 Johdanto	6
2 Toimintaympäristön kuvaus ja KATU-hankkeen tavoitteet	9
2.1 Nuorisoasuntoliitto NAL ry	9
2.2 KATU – Kokemusasiantuntija arjen tukena	9
3 Nuoret aikuiset, lainrikkominen ja asunnottomuus	12
3.1 Rikoskäyttäytymisen syitä ja seuraamuksia	12
3.2 Vapautuva vanki	15
3.3 Uusintarikollisuus	17
3.4 Rikostausta ja nais erityisyys	18
3.5 Asunnottomuus syrjäyttää	19
3.6 Asumissosiaalinen työ	20
3.7 Rikosseuraamustaustainen henkilö asumissosiaalisen työn keskiössä	23
4 Kokemusasiantuntijuus ja työparimalli nuorten lainrikkajien parissa	25
4.1 Kokemus on asiantuntemusta	25
4.2 Kokemusasiantuntija päihde- ja rikoserityisessä työssä	28
4.3 Työparimalli rikoksista irtautumisen tukena	30
5 Tutkimuksen toteuttaminen	32
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	32
5.2 Laadullinen tutkimus	32
5.3 Teemahaastattelu	33
5.4 Tutkimusaineisto	34
5.5 Luotettavuus	36
5.6 Aineiston analyysi	37
6 Tulokset	41
6.1 Desistanssi ja päih teettömyys	41
6.2 Asumisen ja elämäntaitojen tuki	45

6.3 Kokemusasiantuntijuus ja työparimalli	47
6.4 Psykososiaalinen ja emotionaalinen tuki	50
7 Yhteenveto	54
7.1 Johtopäätökset	54
7.2 Jatkokehitysehdotukset	56
7.3 Pohdinta	59
Lähteet	62

Liitteet

Liite 1. Luettelo haastatteluista

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Liite 3. Suostumus haastatteluun osallistumisesta

Liite 4. Kutsu haastateltaville

Taulukot

Taulukko 1. Haastateltavien asiakkaiden taustatiedot (N8)	35
Taulukko 2. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessi (mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2013, 109).	38
Taulukko 3. Esimerkki aineiston pelkistämisestä eli redusoinnista	39
Taulukko 4. Esimerkki aineiston ryhmittelystä eli klusteroinnista	39
Taulukko 5. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä eli abstrahoinnista	40

1 Johdanto

Vankilasta asunnottomaksi vapautuvien vankien määrä on Suomessa, muissa Pohjoismaissa ja useassa Euroopan maassa vähenemässä. Tästä huolimatta edelleen joka kolmas vanki vapautuu vankilasta suoraan kadulle. (Kivimäki 2020, 18; Lehti ym. 2021, 367.) Rikosseuraamusta ja vankeus ovat sitkeä stigma yhteiskunnan normeja rikkoneelle nuorelle aikuiselle ja sulkevat häneltä monta normaalin yhteiskunnan ovea. Stigma vaikeuttaa asunnon saamista sekä koulutukseen ja työelämään hakeutumista, jolloin asettuminen yhteiskunnan rakenteisiin hidastuu. Kun vapautuu suoraan kadulle, uuden, rikoksettoman elämän rakentaminen hankaloituu. Uusintarikollisuus, asunnottomuus ja vankeus tulevat yhteiskunnalle kalliiksi, paitsi muutenkin kuin taloudellisesti, myös inhimillisesti. (Mäki 2017, 13.)

Suomalainen kriminaalipolitiikka ponnistaa oikeudenmukaisen yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion arvoihin perustuvista lähtökohdista. Selvää on, että kriminaalipoliittinen päätöksenteko tulee sitouttaa osaksi rakenteellista yhteiskuntapolitiikkaa. Useissa tutkimuksissa on todettu kiistaton yhteys rikollisuuden ja koulutuksen puutteen, työmarkkina-aseman sekä matalan tulotason välillä. Myös erinäiset yksilökohtaiset tekijät kuten perhetausta ja sosiaaliset olot indikoivat rikoksiin syyllistymistä. (Oikeusministeriö 2018, 11–12; Pekkarinen ym. 2019, 17; Aaltonen ym. 2021, 412.) Suuresta osasta kokonaisrikollisuutta vastaavat aktiivirikolliset; yhteiskunnasta syrjäytyneitä, pitkän linjan taparikollisia on suhteellisesti paljon (Lehti ym. 2021, 397), mutta tämä eniten tukea tarvitseva ryhmä hakeutuu vähiten psykososiaalisten palveluiden piiriin (Elonheimo 2010, 5).

Kriminaalipolitiikan yhtenä tavoitteena on ehkäistä rikollisuutta ja sen aiheuttamia haittoja sekä ylläpitää oikeudenmukaista ja luotettavaa oikeus- ja rikosseuraamusjärjestelmää (Oikeusministeriö 2024). Samaan tavoitteeseen pyrkii myös Poliisihallitus, joka Sisäministeriön ohjeiden mukaisesti on kehittänyt ennalta estävän työn strategian. Strategiassa on erikseen huomioitu myös nuorten kanssa tehtävä moniammatillinen yhteistyö. (Sisäministeriö 2019, 9, 20.)

Viranomaistahojen investoinneista huolimatta suuri osa vankilasta vapautuvien palveluiden tarjonnan kentästä on viime vuosina jäänyt kolmannen sektorin eli järjestökentän vastuulle. Järjestöt vastaavat monin paikoin asunnottomuuden, vertaistuen, päihdehoidon sekä työtoiminnan palvelun tarpeisiin. (Salovaara 2021, 186.)

Rikosseuraamuslaitos (RISE) toteuttaa maanlaajuista sidosryhmäyhteistyötä, jonka tavoitteena on verkostoitua ja olla osa yhteiskunnan normaaleja palveluita sekä rikosoikeudellista järjestelmää. Sidosryhmäyhteistyötä määrittävät lainsäädännölliset yhteistyövelvoitteet ja yksi sen pääteemoista on kolmannen sektorin toimijat ja projektikumppanuudet. (Lempiäinen 2022, 3–4.) Rikosseuraamuslaitos toimikin yhtenä KATU-hankkeen yhteistyökumppaneista (Nuorisoasuntoliitto NAL ry. 2024b).

Asunnottomuuden vähentämiseksi on koko Euroopan tasolla ryhdytty toimiin. Euroopan komissio käynnisti vuonna 2021 foorumin, jonka eräs painopiste on kehittää yhdenmukaisia ja ennaltaehkäiseviä tapoja vähentää asunnottomuutta. Merkittävä nosto tavoitteissa on huolehtia siitä, ettei kukaan laitoksesta, kuten vankilasta, vapautuisi suoraan kadulle. (European Platform on Combatting Homelessness 2021.) Asunto ensin- periaate on alkuperältään Pathways to Housing (PHF) -organisaation 1990-luvulla kehittämä asunnottomuuden ehkäisyn malli ja sen mukaisesti jokaisella kansalaisella on oltava asunto. Asunnottomuustyöskentelyssä nostetaan periaatteen mukaisesti ensisijalle asumisen vakauttaminen. Tämän jälkeen alkaa sosiaalisten ja terveydellisten haasteiden selvittäminen ja psykososiaalinen kuntoutus. Tuki halutaan mahdollistaa myös kotiin vietäväksi, jolloin asiakkaalla on mahdollisuus saada tarvitsemaansa tukea matalalla kynnyksellä omaan kotiinsa. (Granfelt 2013, 216; Pleace 2016, 17–19; Asunto ensin 2023.)

Nuorisoasuntoliitto NAL ry aloitti KATU- kokemusasiantuntija arjen tukena – hankkeen vuonna 2021. Se toimi pilottihankkeena ja mallintajana uudelle työmuodolle. Hanke tarjosi vankilasta vapautuville ja rikostaustaisille 18–29-vuotiaille nuorille aikuisille tukea päihteistä ja rikoksista irrottautumiseen, asumisen arkeen ja elämäntaitojen harjoittamiseen.

Hankkeen tarjoama valmennus kohderyhmälle oli koulutetun päihde- ja rikostaustaisen kokemusasiantuntijan sekä sosiaalialan ammattilaisen yhteisvalmennusta. Hanke päättyi maaliskuussa 2024. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024b.)

Tämä tutkimusotteeltaan laadullinen tutkimus pyrkii vastaamaan hankkeen pilotoiman työmallin jatkokehittämisen tarpeisiin tuottamalla ajantasaista tutkimustietoa KATU- hankkeen asiakkaiden valmennuksesta saaduista kokemuksista. Tämän tutkimuksen anti on ajankohtaisuudessaan merkittävä; onhan jatkohanke laajentumassa keväällä 2024 usealle eri paikkakunnalle Suomessa.

Tutkimukseni rakentuu niin, että aluksi esittelen toimintaympäristön. Kolmannessa luvussa käsittelen laajemmin teoreettisen katsauksen avulla nuorten lainrikkajien asemaa, desistanssin prosessia sekä uusintarikollisuutta ilmiönä. Pohdin syrjäytymisen mekanisme ja siihen läheisesti liittyvää asunnottomuutta ja asumissosiaalisen työn erityisyyttä ja tärkeyttä tämän asiakasryhmän kannalta. Neljännessä luvussa avaan teemoja hankkeen substanssialueista eli kokemusasiantuntijuudesta sosiaali- ja terveysalojen työntekijällä, sekä kokemusasiantuntijuudesta ja työparityöstä rikoserityisyyden näkökulmasta. Etenen tutkimusongelmaan, tutkimusaineiston kokoamiseen, analysoinnin prosessiin sekä tutkimuksen luotettavuuden näkökulmiin luvussa viisi. Kuudenteen lukuun olen koonnut tutkimukseni tulokset. Päätän työni lukuun seitsemän, jossa tuon yhteen kokoamani johtopäätökset. Esittelen myös aineistosta nousseita huomioita työmallin kehittämisestä vastaamaan entistä laadukkaammin tämän usein mutkaisella kuntoutumisen polulla etenevän asiakasryhmän tarpeita.

2 Toimintaympäristön kuvaus ja KATU-hankkeen tavoitteet

2.1 Nuorisoasuntoliitto NAL ry

Nuorisoasuntoliitto NAL ry (myöhemmin NAL) on perustettu vuonna 1971 nuorten asumisen edunvalvojaksi ja toimii tällä hetkellä keskusliittona 24 paikalliselle nuorisoasuntoyhdistykselle. Nuorisoasuntoja rakennuttava NAL Asunnot Oy ja asumisen sisältöpalveluja tuottava NAL Palvelut Oy ovat NALin tytäryhtiöitä. NAL rakennuttaa ja vuokraa nuorille suunnattuja asuntoja, tarjoaa sisältöpalveluja ja tuottaa nuorten asumisen ja itsenäistymisen ajankohtaistutkimusta sekä yhteiskunnallisesti merkittäviä kannanottoja. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024d.)

NAL toimii nuorten asumisen asioiden moniäänisenä verkostovaikuttajana ja edunvalvojana hyvinvointialueilla sekä valtakunnallisella tasolla. NAL on aktiivinen poliittinen vaikuttaja ja on merkittävänä toimijana sosiaali-, asunto- ja nuorisopoliittisessa valmistelutyössä. Tärkeänä tavoitteena on vaikuttaa asunnottomuuden ehkäisytyöhön ja poistaa nuorten asunnottomuutta Asunto ensin- mallin mukaisesti. NAL tekee yhteistyötä kansainvälisillä foorumeilla ja erityisesti Euroopan alueen organisaatioiden kanssa. Liiton itsenäisiä paikallisyhdistyksiä sijaitsee eri puolella maata. Paikallisyhdistysten yksi merkittävä tehtävä on paikallinen edunvalvontatyö nuorten asumisen asioiden puolestapuhujana. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024a.)

2.2 KATU – Kokemusasiantuntija arjen tukena

KATU-hankkeessa työparimallilla toteutettu valmennus pyrki vaikuttamaan rikoksilla oireilevien ja vankilasta vapautuneiden 18–29 v. (Kemi-Tornio alle 35-v.) nuorten aikuisten arjen- ja elämäntaitojen hallintaan. Tavoite oli myös vähentää sekä uusintarikollisuutta että asunnottomuutta. Hankkeen tarjoama valmennus sisälsi monia ammatillisia interventioita, joiden tarkoitus oli varmistaa palvelujen kiinnittyminen nuoren arkeen.

Valmennuksen aikana käytiin läpi muun muassa asumisvaihtoehtojen kartoitus ja asumisvalmennus, kokemusasiantuntijan mentorointi ja palveluohjaus, joka tapahtui usein moniammatillisissa verkostoissa. Rinnalla kulkeva työtapa näkyi esimerkiksi vertaistukiryhmiin saattamisena. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024e.)

Hankkeessa työpari muodostui rikostaustaisesta koulutetusta kokemusasiantuntijasta ja sosiaalialan ammattilaisesta. Toiminnassa hyödynnettiin jaettua asiantuntijuutta. Asiakastyön lisäksi toiminnan tavoitteena oli lisätä nuorten parissa työtä tekevien ammattilaisten osaamista rikoserityisen työn kentällä ja mallintaa läheisten kanssa tehtävää tukityötä. Yksi hankkeen tavoitteista oli vahvistaa kokemusasiantuntijoiden työmarkkina-asemaa ja mallintaa työparityöskentelyä nuorisoasumisen kentälle. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024c.)

Hankkeen toiminta-alueita olivat eteläisessä Suomessa Hämeenlinna-Riihimäki-Hyvinkää sekä maan pohjoisosassa Kemi-Tornio. Hankkeen yhteistyökumppaneina toimivat muun muassa Rikosseuraamuslaitos, Kriminaalihuollon tukisäätiö, Y-säätiö ja KRIS ry. NALin paikallisyhdistyksistä mukana olivat NAL Hämeenlinnan seutu, NAL Riihimäki, Hyvinkään Nuorisoasuntoyhdistys ja Oulunseudun Nuorisoasuntoyhdistys. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024e.)

Hankkeen aikana kehitettiin kattava määrä erilaista koulutusmateriaalia, joka on tarkoitettu rikos- ja päihdetaustaisten nuorten aikuisten kanssa työskenteleville. KATU-hankkeen kokemuksia -materiaalisarja koostuu video- ja podcastjaksoista, joissa keskustelemassa on kokemusasiantuntijoita ja kokemustaustaisia ammattilaisia. Ajatuksiaan ja kokemuksiaan sarjan aiheista ovat jakamassa myös asiakkaat hankkeen toiminnan ajalta. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024b.)

Hankkeen toiminnan aikana kehitettiin myös Nuorisoasuntoliiton Asumisen ABC-oppaasta asiakasryhmälle räätälöity opas **Asumisen ABC vankilasta vapautuville**. Kohdennettua opastusta työparimallista ja sen käytettävyydestä sisältää **Kokemusasiantuntija ja ammattilaisen yhteistyö -työparimalliopas**, joka suunniteltiin erityisesti palvelemaan tämän asiakasryhmän tarpeita.

Sitä voi kuitenkin hyödyntää monipuolisesti eri asiakastyön tarpeisiin. Hanke ideoi myös keväällä 2022 asiakkaille, kokemusasiantuntijoille ja ammattilaisille suunnatun työpajan rikoserityisyydestä asumissosiaalisessa työssä. Työpajan teemana oli koota yhteen ajatuksia ja kokemuksia, miten kohdata asiakas ja turvata asumisen polku heti vapausrangaistuksen päätyttyä. Työpajassa tuotettiin myös huoneentaulut muistuttamaan sekä asiakkaille että henkilökunnalle merkittävistä yhteisistä tavoitteista ja ”pelisäännöistä”. (Nuorisoasuntoliitto NAL ry 2024b.)

Työpajan tuottamat huoneentaulut:

- **Hyvät käytännöt rikostaustaisen nuoren asumisen turvaamiseksi**
- **Rikostaustaisen asiakkaan kohtaaminen ja rikoserityisyyden huomioiminen asumisen tukityössä**

3 Nuoret aikuiset, lainrikkominen ja asunnottomuus

3.1 Rikoskäyttäytymisen syitä ja seuraamuksia

Vangit näyttävät muuta väestöä huono-osaisempina, vaikka vangit ovatkin ryhmänä moninainen. Ennen vankeusaikaa siviilielämää leimanneet alhainen elämänlaatu, matala elintaso, päihde-, peli- ja pornoaddiktiot sekä elämänhallinnan puutteet kulkivat mukana vankeusrangaistuksen ajan ja edelleen vapautuvan vangin mukana arkeen. Osalla vangeista on paremmat lähtökohdat ja he kohtaavat vapauduttuaan pienempiä haasteita yhteiskuntaan asettuessaan. Kuitenkin todettua on, että suurin osa tuomiotaan suorittavista vangeista on heikossa asemassa olevia ja muun muassa terveydentila ja asema työmarkkinoilla ovat keskivertoa paljon kehnommat. Komplisoitunut huono-osaisuus näyttää vankilassakin laajalti. (Granfelt 2017, 385; Aaltonen ym. 2021, 42; Saari & Kainulainen 2021, 26.)

Rikoslain 3:4:ssä säädetään, että rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on 15 vuotta. Tämänkin jälkeen on perusteltua käyttää erityistä harkintaa ja kohtelua rangaistuksia määrättäessä, koska nuorten tekemien rikosten ajatellaan usein johtuvan enemmän kypsyttömyydestä kuin harkitusta rikollisesta toiminnasta. Nuoriin sovellettava rangaistusjärjestelmä on sisällöltään lievempi ja painottuu enemmän sosiaalistaviin ja kasvatuksellisiin toimiin, kuten opiskelu, ryhmätoiminnot ja yksilötapaamiset vastuutyöntekijän kanssa. Laitosrangaistuksen käyttöä pyritään välttämään, ja muiden yhdyskuntaseuraamusten käyttöä suosimaan myös vakavampien rikosten kohdalla. Myös jo täysi-ikäiseksi ehtineen, mutta alle 21-vuotiaan rikoksen tekijän rangaistuksessa sovelletaan erityisiä järjestelyitä. Ehdonalaisten on mahdollisuus vapautua, kun rangaistuksesta puolet tai 1/3 suoritettua, yhdyskuntapalvelua puolletaan väljemmin ja valvonnan mahdollisuutta käytetään laajemmin. (Rikoslaki 13.6.2003/515, 3:4.; Muurinen 2021, 15; Lappi-Seppälä 2022, 157–159.)

Perusoikeuksien rajoittamisessa tulee aina pohtia suhteellisuutta; onko teko niin moitittava, että siitä annetaan rikosoikeudellinen sanktio. Rangaistuksen laatua ja vaikutuksia mitatessa tarkastellaan myös hyöty- haitta- näkökulmaa. Annettavasta rangaistuksesta tulee seurata sekä yleisen että erityisen prevention eli vaikutuksen näkökulmasta suhteellisuudeltaan ja hyväksyttävyydeltään riittävän oikeutettu rangaistus. (Oikeusministeriö 2018, 31.)

Kun tarkastellaan rangaistuksen vaikutuksia, voidaan tehdä jaottelu yleiseen ja erityiseen vaikutukseen eli preventioon. Näistä ensimmäisellä tarkoitetaan koko väestöön ylettyvää pelote- tai moraalivaikutteista preventiota, kun taas erityisestävällä preventiolla pyritään vaikuttamaan henkilön toimintaan subjektiivisesti. Tämä viedään käytäntöön varoituksena tai kuntoutuksena, kuten vankilassa tai yhdyskuntaseuraamuksen aikana toteutettava päihde- tai muu toimintaohjelma. Vaikutuksista kajoavin on vaarattomaksi tekeminen eli eristys. (Oikeusministeriö 2018, 31.)

Kuntoutumisen ja rikollisten tapahtumien määrän pienenemisen näkökulmasta erityisestävät toimenpiteet vaikuttavat vaihdellen. Uusintarikollisuuden toistuvuutta ja vankeusajan negatiivista vaikutusta voidaan lieventää, mutta kokonaan sitä ei saa kitkettyä. Rangaistuksen aloittaminen vapausrangaistuksen aikana tuottaa ylipäätään enemmän haittaa lukuun ottamatta eristystoimenpidettä. (Oikeusministeriö 2018, 31.)

Todennettua on, että etenkin nuoret miehet oireilevat useammin rikoksilla (Moffit 2018) ja miesvangeista 37–60 % ovat rikoksen uusijoita (Rikoksantorjuntaneuvosto 2024a). Naisvankien osuus vuonna 2022 oli noin kahdeksan prosenttia (234 hlöä) ja vankilakertaisuus miehiä matalampi. Kaikista vangeista nuoria, alle 25-vuotiaita vankeusvankeja oli 10 %. (Rikosseuraamuslaitos 2022, 16.) Uusintarikollisuudesta vastasivat miehet huomattavasti naisia useammin; ehdottomaan vankeusrangaistukseen Suomessa vuonna 2021 päätyi miehistä 5314 henkilöä. Vastaavasti naisten osuus oli 482 henkilöä. (Tilastokeskus 2024.)

Suomalaisnuorten rikoskäyttäytymisessä rikokset ovat vähentyneet siinä missä alkoholin käyttökin. Rikosten tekomäärät eivät ole laskeneet, mutta rikosten tekeminen kumuloituu kaikkein rikosaktiivisimmalle joukolle. Rikostyypeistä listan kärjessä ovat väkivaltarikokset (40 %). Huumausainerikokset ovat kasvaneet niin, että niitä on viidennes kaikista rikoksista ja kannabiksen osuus päihdyttävänä aineena kasvattaa suosiota nuorten parissa. Nuorilla on myös riski kaksinkertaiseen rikoskierteeseen, sillä monesti rikoksen tehnyt päätyy itsekin rikoksen uhriksi. (Sisäministeriö 2019, 24; Kaakinen & Näsi 2021, 14–15; Kaakinen ym. 2023, 53.)

ADHD:n (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, attention-deficit hyperactivity disorder) esiintyvyys väestössä on keskimäärin 2–5 %. Vangeilla esiintyvyys on huomattavan paljon yleisempää; nuorisovangeilla 30,1 % ja aikuisilla vangeilla 26,2 %. On myös arvioitu, että länsimaisten vankiloiden vangeista jopa puolella olisi ADHD diagnoosi. Päihdehäiriöisistä 20–30 %:lla arvellaan olevan ADHD, joka taas itsessään altistaa päihdehäiriöille. Huomattavaa on sekin, että ADHD on rikollisen käyttäytymisen itsenäinen indikaattori. (Leppämäki 2017; Kivimäki 2020, 10–11).

Tämä nuorten lainrikkojien marginaalinen joukko eriarvoistuu entisestään polarisoitumisen kasvaessa. Toistuvat rikolliset teot ja päihdekäyttäytyminen etäännyttävät sosiaalisista joukkioista myös ikäryhmän sisällä, syrjäytymisen riskin siten kasvaessa. (Vanhee 2020, 7.) Nuorten tekemään rikollisuuteen pyritään puuttumaan ja kehittämään keinoja myös rikosseuraamusalalla kuten päihdehoito, työpajatoiminta tai nuorisotyö. Nuoriin toivotaan myös auttavan kontrollin eli neuvonnan ja varhaisen puuttumisen lisääminen rikosaktiivisuutta vähentävästi. Rikosten vähenemisellä on yhtäältä suuri merkitys yhteiskunnalle tietenkin taloudellisesti, mutta myös mentaaliselta kannalta, koska se vaikuttaa kansalaisten psykologiseen turvallisuuden tunteeseen. Toisaalta merkittävää on erityisesti rikosentekijän ja hänen lähipiirinsä kannalta pienentää uusintarikollisuuden riskiä mahdollisimman paljon. Myöskään mahdollista uhria ja tämän lähipiiriä ei saa unohtaa. Vaikutukset siis lonkeroituvat yksilötasolta yhteiskunnallisiksi. (Hiltunen ym. 2023, 354; Rikosentorjuntaneuvosto 2024b.)

3.2 Vapautuva vanki

Suomalaisissa vankiloissa istuu tällä hetkellä noin 3000 vankia. Huumerikokset ovat yleisin syy vankeusrangaistukseen, seuraavina tulevat henkirikokset ja pahoinpitelyrikokset. Tämä tarkoittaa, että valtaosa vangeista kärsii tuomiotaan muihin ihmisiin kohdistuneiden rangaistavien tekojen vuoksi. Tuomio on saattanut tulla myös useammasta rikoksesta samanaikaisesti. (Saari & Kainulainen 2021, 33.)

Vapausrangaistuksen alkaessa ollaan henkilöitä, mutta vapauden koittaessa identiteettiolettama on muuttunut vangiksi, joka on tuomionsa suorittanut, esittävät Saari ja Kainulainen (2021, 11). Wolff ja kumppanit (2012) mainitsevat, että vankilasta vapautuvien vankien siviilielämän tarpeita on kartoitettu niukasti. Tiedossa on, että vapausrangaistus heikentää sosiaalisia suhteita ulkomaailmaan, samoin mahdollisuus työllistymiseen heikkenee. Toisaalta myös negatiivinen kontaktinpito saattaa katketa kokonaan. Vankilassa vietetty aika on verrannollinen kuluneeseen aikaan ja siihen, kuinka kattava tulisi sopeutumistyöskentelyn olla.

Nuorten tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämään pyritään lisäämään valmentavalla työotteella. (Rikosseuraamuslaitos 2021, 12; Hiltunen ym. 2023, 340.) Vaikka vapausrangaistuksen aikana olisikin aloitettu Rikosseuraamuslaitoksen taholta saatu sosiaalinen kuntoutus (Vankeuslaki 22.12.2021/1302, 4:6) ei se usein kanna arjessa vankeusrangaistuksesta vapautumisen jälkeen. Kuntoutuksen tavoitteena on harjoittaa elämäntaitoja ja tukea päihdeettömässä elämäntavassa. Desistanssin eli rikoksettoman elämäntavan ja ajattelumallin tukeminen kuuluu olennaisena osana kuntoukseen. Tutkimustulosten mukaan tavoitteita ei useinkaan saavuteta. Vaikka päihdeettömyys olisikin toteutunut rangaistusaikana, jatkui päihdeorientoitunut elämä ja rikoskierre yhtä lailla samankaltaisena kuin ennen vankeutta. (Waltzer 2017, 101.)

Farral ja Caverley puhuvat institutionaalisesta rutiinista, vrt. laitostuminen, joka osaltaan tuottaa ristiriidan desistanssin tavoitteen kanssa. Vankilan säännökset asettavat vangit sopeuttavaan yhtäläisyyden mentaliteettiin, joka ei tue vapautumisen jälkeistä rikoksettoman ajatusmallin ja elämäntavan usein raskasta taivalta. (Farral & Caverley 2006, 182.)

Monille tärkein tavoite on pääsy valvottuun koevapauteen. Jos vangilla on mahdollisuus siirtyä avovankilaan, mahdollistuu samalla laitoksen ulkopuolinen opintojen aloittaminen tai työssä käynti. Laki valvotusta koevapaudesta pyrkii edistämään vangin onnistunutta siirtymää yhteiskuntaan. Käytännössä tätä siirtymää avustamaan tehdään suunnitelmallinen ja asteittainen vapauttaminen. Sen aikana vanki on veloitettu osallistumaan ennalta sovittuun toimintaan sekä pysyttelemään asunnossaan. Asuminen on mahdollista myös kuntoutuksen tai hoidon kannalta muussa koevapauden kannalta suotuisassa paikassa. (Laki valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629, 1:2; Salovaara 2021,175.)

Jokaiselle vangille laaditaan oma yksilöllinen vapauttamissuunnitelma (vapsu). Siinä määritellään ne toiminnot, joiden avulla saadaan vankeusrangaistuksen loputtua varmistettua tarpeelliset palvelut, joita tarvitaan; toimeentulo, asuminen, koulutus, työllistyminen tai päihdekuntoutus. Jatkumon onnistumiselle on tärkeää aloittaa suunnittelu riittävän aikaisin. Vapautuvalla vangilla sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkaalla on oikeus saada sote-palveluita ja tätä varten tulee tehdä henkilökohtainen palvelutarpeen arvio. (Leppo 2020, 19, 21–23.) Sosiaalityö puoltaa vankkaa paikkaansa erityisesti heidän kanssaan, joilla omat resurssit yhteiskuntaan integroitumiseen ovat niukimmat. (Salovaara 2021,175).

Sosiaalihuoltolaki määrää hyvinvointialueen ja kuntien viranomaiset edistämään erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palveluita ja hyvinvointia (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, 2:8). Vankeustuomion loputtua vapautuminen tapahtuu kotikuntaan, jolloin joko kunta tai muu sote-toimija organisoii tukipalvelujen järjestämisen. Jotkut kunnat järjestävät palvelut kokonaan itse, mutta niitä on mahdollisuus hankkia myös ostopalveluna muun muassa järjestöalan ja kolmannen sektorin toimijoilta, joilla on perinteisesti ollut erittäin vahva rooli rikostaustaisten asiakkaiden palveluiden kehittäjänä.

Näistä palveluista on vangilla oikeus myös kieltäytyä. Kuitenkin kunnan sosiaalityö on ensiarvoisen tärkeässä asemassa vangin sitouttamisessa elämään vankilan ulkopuolella, sosiaalityön suunnitelmaan ja pidempiaikaiseen sekä suunnitelmalliseen työskentelyyn. (Ijäs 2017, 57; Leppo 2020, 19, 21–23.)

3.3 Uusintarikollisuus

Vangin ikä ja rikoshistoria antavat viitteitä tulevasta. 2020- luvun tilaston perusteella alussa nuoret lainrikkoajat syyllistyivät vanhempia useammin uusintarikollisuuteen ja palasivat myös todennäköisemmin vankilaan, kun taas moninkertaisten vankien rikosten uusimisen riski kasvoi. Vapautuvien vankeusvankien uusintarikollisuuden osuus on kuitenkin hieman laskenut viimeisen kymmenen vuoden tilastoinnilla, ja on noin 58 %. Erityisesti on laskenut naisten sekä alle 30-vuotiaiden nuorten uusimisosuus. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022, 19.)

Desistanssin eli rikoksettoman elämäntavan ja ajattelumallin prosessi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensin tulee primaari käyttäytymisdesistanssi (act-desistance). Seuraavaksi on sekundaarinen identiteettidesistanssi (identity-desistance) ja prosessin loppuksi tertiäridesistanssi, joka on osa sosiaalista desistanssia (relational desistance). (Kaarakka 2024, 3.) Rikoksista irrottautumisen pitkäkestoista onnistumista ennustaa yksilön oma motivaatio suuntautua rikoksettomaan elämäntapaan (Farral & Caverley 2006, 6). Waltzer on tutkinut rikoksenuusijoita kriminologisen elämäntutkimuksen näkökulmasta. Nuoremmat rikoksen tekijät voidaan jaotella kahteen osioon. Osa jättää rikollisen elämäntavan osittain tai kokonaan taakseen, kun taas osa jatkaa samalla mallilla edelleen kohti myöhempää aikuisuutta. Rikosten uusimisessa yhdistävänä tekijänä ovat useat vankeusrangaistukset ja niiden jälkeiset haasteet kiinnittyä takaisin yhteiskuntaan. Moni saattaa jäädä tyhjän päälle työ- tai opiskelupaikan puuttuessa. Parisuhde on usein kariutunut jo tuomion alussa tai sen aikana. (Waltzer 2017, 21.)

Desistanssin toteutuminen ja sen muutoksen juurruttaminen käytäntöön eivät ole suora jatkumo. Farrallin (2021,164) mukaan kyse on prosessista, jossa henkilö lipeää ehkä toistuvastikin päätöksestään sitoutua rikoksettomaan elämään, kunnes lopulta lopulta pystyy irtisanoutumaan lopullisesti rikollisesta elämäntavasta.

Yhdysvalloissa todettiin, että potentiaalisille uusintarikollisille suunnattu tukiohjelma Jail In-Reach- ohjelma laski merkittävästi rikosten uusimista. Tutkimus tunnisti kasvaneen riskin indikaattoreiksi päihderiippuvuuden, mielenterveysongelmat ja aiemman asunnottomuuden. Vastaava ohjelma toimi Suomessa nimellä Kuntouttava vankityö ja tuotti samanlaisia tuloksia. Helsingiläisten miesvankien keskuudessa toteutettu ohjelma painottui rikoksista ja päihteistä irtautumiseen. Tukimuotoina oli asumisen ja psykososiaalisen tuen lisäksi työelämään ja yhteiskuntaan integroitumisen tuki. (Lehti ym. 2021, 396.)

3.4 Rikostausta ja nais erityisyys

Naisvangit ovat muun vankijoukon keskuudessa pieni marginaalinen ryhmä. Naisia voisi pitää huomaamattomana vähemmistönä, kun arvioidaan marginaaliselle asiakasryhmälle suunniteltuja julkisia palveluita. Naisvängin yleisin rikos on väkivaltarikos, joita on 43 % kaikista rikostuomioista. Naisten osuus tässä on suhteellisesti laskettuna suurempi kuin miehillä. Toisena ovat huumausaineisiin liittyvät rikokset. Naisten laitostertaisuus on matalampi eli naisten rikoksen uusiminen on harvinaisempaa kuin miehillä. Kuitenkin naisten uusintarikollisuuden riskiä kasvattaa vapautuminen suoraan asunnottomaksi. Heitä on kaikista vankilasta vapautuneista naisista noin 40 %. Vankilasta vapautuva nainen jää miestä useammin asunnottomaksi ja palvelujärjestelmien ulkopuolelle. Piiloasunnottomuus on myös yleisempää naisilla. (Kivimäki 2020, 6, 18; Kuronen 2022, 74.)

Erilaiset kaltoinkohtelun kokemukset lapsuudessa ja parisuhteissa ovat naisten kokemuksissa yleisiä. Yli puolet naisista on kokenut kumppanin aiheuttamaa fyysistä väkivaltaa ja reilusti useampi myös henkistä väkivaltaa. Mielen terveyden ongelmia sekä päihteistä aiheutuvia haittoja on enemmän nais- kuin miesvangeilla. Naisvankien koulutusaste on matala; noin puolelta puuttuu ammatillinen koulutus. Työttömyysaste naisilla ennen vankeusrangaistusta on noin 75 %. (Kivimäki 2020, 6, 18; Kuronen 2022, 74.) Salovaaran (2021, 176) mukaan muun kompleksisuuden lisäksi naisvankien oma kokemus kuulluksi tulemisesta on vähäistä.

3.5 Asunnottomuus syrjäyttää

Miten määritämme syrjäytymisen tai onko asunnoton henkilö automaattisesti syrjäytynyt? Saaren (2015,103–104) tarkastelussa syrjäytymisessä käsitteenä voidaan erottaa toisistaan yhtäältä subjektiin viittaava syrjäytynyt ja toisaalta tapahtumaketju, jossa toisintuvat huono-osaisuuteen suistavat tilanteet johtavat lopulta syrjäytymiseen. Erityisesti nuorista puhuttaessa on syrjäytyminen saanut rinnalleen vaihtoehtoisia käsitteitä, kun tarkoitetaan marginaaliin lipeämisen tilaa; nuori voi olla rikoksilla oireileva tai haavoittuvassa asemassa oleva NEET (Not in education, employment or training) -nuori (Harrikari & Tiitinen 2022, 4).

Asunnottomuutta voi Juhilan (2018) tapaan pohtia laajemmin kuin mitä pelkkä puuttuva asuinpaikka tarkoittaa. Asunnottomuuden nähdään tällöin kietoutuvan henkilön identiteettiin ja vaikuttavan emotionaalisen turvallisuuden tunteen rakentumiseen ja pysyvyyteen. Mc Cartyn (2013, 46) sanoin: Kodittomuuden tila indentifioituu ja asettuu määrittämään ihmisen persoonaa. Asunnottomuus on siis kodittomuutta; irrallisena elämistä ilman tukikohtaa. Asunnosta voi muodostua koti, kun fyysiseen tilaan on tunteen tasolla mahdollisuus kiinnittyä. Sosiaalityön tärkeimpiä vaikuttamisen alueita on asunnottomuuteen puuttuminen, josta Juhila (2018) puhuu sosiaalityön kodinrakennustyönä; pyritään siis sosiaalityön intervention sekä rakenteellisin keinoin järjestämään asumiseen sopivia paikkoja.

Poiketen monien muiden maiden linjauksesta laskea asunnottomiksi ainoastaan laitoksissa, asuntoloissa tai ulkona oleilevat henkilöt, määritetään Suomessa asunnottomaksi myös sukulaisten tai tuttavien luona majailevat. (Hokkanen 2019, 4). Erityisesti kasvukeskuksissa on todettu asunnottomuuden lisääntyneen. Suurimpia syitä tähän ovat runsas päihteiden sekakäyttö sekä mielenterveysongelmat. Lisäksi on todettu yleistynyttä maksukyvyyn alentumista ja siitä aiheutuvaa laajaa velkaantumista. Asunnottomuusriski koskettaa siis yhä suurempaa osaa ihmisistä. (Ympäristöministeriö 2024.)

Kaikki edellä mainitut huono-osaisuuden elementit työttömyys mukaan lukien saattavat ajan kuluessa heikentää toimintakykyä. Etenkin kasautuvana ja pitkäkestoisena ilmiönä se tuottaa syrjäytymisen sosiaalisen mekanismin prosessin. (Saari 2015,103–104.) Vähenevät resurssit ja köyhyyden kasvaminen vaikuttavat sekä yksilö- että yhteiskunnallisella tasolla. Hallitusohjelmassa on säädetty, että perustetun Yhteistyöohjelman mukaisesti maassamme sitoudutaan puolittamaan asunnottomuus vuoteen 2023 mennessä ja poistamaan se vuoteen 2027 mennessä (Ympäristöministeriö 2024).

Suomessa oli vuonna 2023 yksineläviä asunnottomia ARA:n selvityksen mukaan noin 3400 henkilöä, joista pitkäaikaisasunnottomia noin 30 %. Vuositasolla voidaan laskea yhden asunnottoman henkilön hinnaksi 15 000 € ja siihen voidaan lisäksi laskea sosiaali-, terveys- ja oikeuspalveluiden kustannukset, jolloin summa kohoaa 550 000–1 650 000 euroon. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA 2024.)

3.6 Asumissosiaalinen työ

Asumissosiaalisella työllä tarkoitetaan asunnottomien tai asunnottomuuden uhkaan joutuvien asiakkaiden kanssa tehtävää monikanavaista työtä. Tavoitteena on turvata asumisen jatkuminen ja poistaa asunnottomuuden uhkaa. Parhaimmillaan työskentely on psykososiaalista, monessa kerroksessa vaikuttavaa vuorovaikutteista työtä, jolla on mahdollisuus pureutua yksilön lisäksi perheeseen, ryhmään tai yhteisöön.

Erityisesti yhteiskunnallisesti merkittävä on rakenteellisen työn näkökulma, jonka kautta on mahdollisuus kehittää palvelujärjestelmiä. (Granfelt 2013, 209; Juhila 2018; Karjalainen ym. 2019, 61.)

Käsitteenä asumissosiaalinen työ yhdistetään marginaaliryhmiin, erityisesti päihde-, mielenterveys- ja rikosseuraamusaloihin. Myös monikulttuurisessa sosiaalityössä sekä osana aikuissosiaalityön laajempaa palveluverkkoa asumissosiaalisen työn osuus korostuu. Kun marginalisaatiota tarkastellaan tilanteena, voidaan se yhdistää erilaisiin hankaliin ja kuormittaviin elämänvaiheisiin, jotka lomittuessaan toisiinsa aiheuttavat pitkäkestoista haittaa. Näitä ovat usein masennus, työttömyys ja asunnottomuus, jotka ovat omiaan lisäämään sosiaalista yksinäisyyttä. Ne myös monistuessaan kumuloituvat niin, että yksittäisellä interventiolla ei ole enää riittävää vastetta. (Juhila 2018, 133; Granfelt 2022, 233, 236.)

Sosiaalisen näkökulmasta asumissosiaalisen työn substanssi on asunnottomuustyö. Työ on ennalta ehkäisevää ja korjaavaa. Tärkeänä pyrkimyksenä onkin löytää ne syyt, jotka pitkäaikaisasunnottomuuteen vaikuttavat. Palvelujärjestelmän haasteena ovat yhtäältä sen vaikea tavoitettavuus alentuneesta psyykkisestä ja fyysisestä toimintakyvystä kärsivälle henkilölle. Toisaalta sosiaalityötä haastaa tämän asiakasryhmän usein vaikea tavoitettavuus ja sitä kautta vaikeudet kohdentaa resurssi oikea-aikaiseen palveluvalikoimaan. Mitä sektoroituneempaa järjestelmää ylläpidetään, sitä useampaan aukkoon asiakkaalla on vaarana pudota. (Erkkilä 2011, 287–288.)

Asunnottomuuden vähentämiseksi on pyritty kehittämään erilaisia keinoja. Niistä hyviä esimerkkejä ovat useat asunnottomuushankkeet: PAAVO I (2008–2011), jossa rikosseuraamusasiakkaat olivat erityisessä keskiössä (Granfelt 2015,210), PAAVO II (2012–2015), PAAVO- Verkostokehittäjät (2013–2015) sekä AUNE (2016–2019) ovat kaikki toimineet Asunto ensin -periaatteella. (Karjalainen ym. 2019, 61; Y-säätiö 2023.)

Tällä hetkellä Euroopan maiden alueella toimii yhdessä 45 erilaisen toimijan yhteistyössä Housing First Europe Hub. Sen perustivat vuonna 2016 Y-säätiö ja

FEANTSA (European Federation of National Organisations Working People Working People). Ohjelma pohjautuu Asunto ensin -periaatteeseen, jossa pyrkimys on poistaa asunnottomuus. Housing First Europe Hub on perustanut erityisesti 13–24-vuotiaille suunnatun Housing First for Youth (HF4Y) -ohjelman, jonka avulla pyritään ehkäisemään erityisesti nuorten asunnottomuutta ja korjaamaan asunnottomuuden aiheuttamia haittoja. Tuen avulla pyritään myös vaikuttamaan terveyteen, hyvinvointiin, elämäntaitoihin ja sosiaaliseen hyvinvointiin sekä edistämään koulutusta ja työllistymistä. Ohjelman kehittämisessä ovat Suomesta mukana Y-säätiö ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. (Housing First Europe 2024.)

Asunto ensin-periaate on todettu tärkeäksi toiminnaksi asunnottomuuden ehkäisyssä. Asumisneuvonnan ja -ohjauksen palvelut, asunnottomuustyön osaamisen kehittäminen kunnissa ja matalan kynnyksen palvelut asunnottomuusnäkökulmasta ovat eräitä esimerkkejä toimenpiteistä. Tällä hetkellä keskeisten palveluntuottajien, järjestöjen ja kaupunkien koostaman Yhteistyöohjelman tavoite on puolittaa asunnottomuus vuoteen 2027 mennessä. (Y-säätiö 2023.)

Jotta asunnottomuustyö olisi tuloksellista ja se vastaisi oikeaan tarpeeseen, on ymmärrettävä asunnottomuuden poliittisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sidottu ydin. Vielä merkittävämpää McCarthyn mukaan on liittää keskusteluun ja kehittämiseen asunnottomuutta kokeneita henkilöitä, jolloin työskentelystä tulee monipuolisempaa. (McCarthy 2013, 56.) Y-säätiö hyödynsi jo vuosina 2010–2012 toimineessa Nimi ovesa- hankkeessa kokemusasiantuntijuutta, kun asunnottomien palveluita kehitettiin. Hankkeen tarkoituksena oli löytää palvelumuotoja, joilla olisi vaikutus asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen. Merkittävää tässä hankkeessa oli se, että hankkeeseen osallistuvien verkostojen yhteistyön lisäksi palveluiden käyttäjien kokemusasiantuntijuuteen perustuvaa näkökulmaa hyödynnettiin runsaasti. (Y-säätiö 2023.)

3.7 Rikosseuraamustaustainen henkilö asumissosiaalisen työn keskiössä

Kun tarkastellaan asumissosiaalisen työn käsitettä rikosseuraamusalan lähtökohdista, se on merkittävä osa rikollisuudesta irrottautumisen prosessissa eli desistanssissa (Granfelt 2022, 236). Sosiaalinen integroituminen ja asettuminen yhteiskuntaan on asunnottomaksi vapautuvalla epätodennäköistä. Samalla kasvaa uusintarikollisuuden riski, joka lisää vankilaan palaamisen mahdollisuutta. (Aaltonen ym. 2021, 412, 428–429.)

Yhteiskuntaan integroitumista ja asunnon saamista vaikeuttaa usein ympäröivän yhteisön asenteiden jyrkkyys marginaaliryhmiä kohtaan. Sekä päihde- ja mielenterveyskuntoutajat että rikostaustaiset henkilöt lukeutuvat näihin ryhmiin. Kuitenkin erityisen hyvin suunnitellulla, monisektoraalisella tuella on hyvän asumishistorian toteuttaminen täysin mahdollista. Asumisen tuen lisäksi tarvitaan kokonaisvaltaista sosiaalista kuntoutusta sekä vertaistukea. (Leppo 2020, 8.)

Sosiaalityön perusosaaminen majoittuu Juhilan nimeämiin puolimatkan paikkoihin. Puolimatkan paikkaa voidaan kuvailla laitosasumisen ja itsenäisen asumisen väliin jääväksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukartassa olevaksi asuinpaikaksi, joissa on työntekijäresurssi käytössä ainakin virka-aikaan. Rikosseuraamuksen tulokulmasta puolimatkaa edustaa vankiloiden kuntoutusosasto tai avolaitos, jossa valmentaudutaan tulevaan elämään vankilan ulkopuolella. Myös erilaiset tilapäiset vapautuvien vankien, asunnottomien tai mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumisratkaisut, jotka usein liittyvät kuntoutusprosessin eri vaiheeseen tai kriisin aikaiseen turvapaikan tarpeeseen, luetaan puolimatkan paikoiksi. Asumisen taitojen opetteluun ja vahvistamiseen ovat tuettu asuminen tai muu asumispalveluyksikkö puolta matkaa nekin, olkoonkin, että niissä saatetaan asua useita vuosia. (Juhila 2018, 128–132.)

Suurimmassa asunnottomuusriskissä ovat moninkertaiset rikoksenuusijat, ja ennen vankeusrangaistustaan työttömänä olleet henkilöt. Miehillä riski on jonkin verran kasvanut verrattuna naisiin. (Aaltonen ym. 2021, 412, 428–429.)

Rikostaustaiset ja vankilasta vapautuvat naiset ovat Salovaaran (2021,176) haastattelututkimuksessa maininneet erityisen ongelmalliseksi päihteiden käytön lopettamisen ja viranomaisasioinnin lisäksi asunnon saamisen. Asunnon saanti itsessään ei vielä ratkaise kaikki pulmia, joita vapautuvalla vangilla usein on, mutta interventioiden onnistuminen vaatii asunnon (Aaltonen ym. 2021, 432).

Rikosseuraamusjärjestelmässä käytetään ja kehitetään toimintamallia, jossa jokainen vanki vapautuisi suunnitelmallisesti ja asteittain integroituen yhteiskuntaan tukitoimien avulla. Näitä tukitoimia voivat olla asunnon saamiseen, koulutukseen ja työllistymiseen, toimeentuloon ja sosiaalisiin suhteisiin paneutuvat tukitoimet. Vapautuvien vankien kanssa tehtävä asumissosiaalinen työ pyrkii osaltaan ehkäisemään uusintarikollisuutta, jota taas asunnottomuus aiheuttaa. Monitoimijainen kuntoutusverkosto vaatii raskaampaa palveluntuotantoa, mutta laajemmin katsoen tämä hyödyttää sekä inhimillisesti että yhteiskunnallisesti. Tämä työskentely antaa paremmat lähtökohdat sosiaaliseen integroitumiseen ja vaikuttavaan asumissosiaaliseen työskentelyyn. Työmallia toteuttavat Rikosseuraamuslaitos, kunnat sekä kolmannen sektorin ja vertaistuellisten toimijoiden kentät. (Granfelt 2015, 28; Ijäs 2017, 63; Degerman 2024, 11–12.)

4 Kokemusasiantuntijuus ja työparimalli nuorten lainrikkajien parissa

4.1 Kokemus on asiantuntemusta

Asiantuntijuutta ja subjektiivista kokemuksellisuutta tarkastellaan usein vastakohtina, toteavat Laitinen ja Nikupeteri. Viralliset palvelut, jaettu tieto ja julkisuus yhdistetään asiantuntijuuteen, samoin tiedollinen tai taidollinen ammatillinen osaaminen. Kokemus mielletään enemmän henkilökohtaiseen elämään liittyväksi. Se sisältää usein intiimejä tapahtumia ja tunteiden värittämiä muistoja, joita ei välttämättä olla valmiita jakamaan. (Laitinen & Nikupeteri 2017, 430.) Vahvasti kokemusasiantuntijuuden näkökulmaa taas on Juhilan (2006, 140) mainitsemassa horisontaalisessa asiantuntijuudessa, missä asiakastyöntekijä-kohtaaminen voi sisältää vertaiskeskustelua ja yleisen diskurssin alaisia teemoja. Asiakkaalla on mahdollisuus hyödyntää niitä ammatillisia tietoja, joita on oppinut omien asiakkuuskokemusten tai opiskelun kautta.

Vertaistuki, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus risteävät osittain, toteavat Malinen ja kumppanit (2023, 9–10), sillä kaikkia niitä käytetään tämän päivän puheessa, kun viitataan omien kokemusten jakamiseen muille usein hankalissa elämäntilanteissa oleville henkilöille. Käsitteillä tarkoitetaan tuen antajan omien kokemusten kautta opitun tiedon tai taidon hyödyntämistä joko tehden vapaaehtoistyötä tai työtä, josta maksetaan palkkiota tai palkkaa.

Vertaistukijan ja ammattilaisen yhteistyöstä voidaan puhua kumppanuutena ja jaettuna asiantuntijuutena, summaa Hietanen (2023, 139–140) ja jatkaa, että vertaistukijan osaaminen perustuu omakohtaiseen kokemuksellisuuteen ja ammattilaisen puolestaan sekä työn tuomaan että teoreettiseen osaamiseen. Mäntylä (2023, 2–3) toteaa, että kokemusasiantuntijat jakavat vertaistuellisia kokemuksia myös keskenään saaden niistä voimavaroja itselleen.

Kokemusasiantuntijuus on rantautunut Suomeen Iso-Britanniasta 2000-luvulla ja ensi alkuun mallia lähdettiin toteuttamaan mielenterveys- ja päihdetyössä. Osallisuuden ja osallistamisen hallitusohjelmat kiinnittivät kokemusasiantuntijuuden enemmän vertaistyöskentelyn malliin. (Meriluoto 2018, 18; Hirschovits- Gerz ym. 2019, 10.) Kokemusasiantuntijan voi määritellä sosiaalialan henkilönä, jonka kokemuspinta on verrannollinen asiakkaan kokemuksiin ja jolla on tietoa ja ymmärrystä sosiaalisista ongelmista (Malinen ym. 2023, 9).

Kokemusasiantuntijuutta hyödynnetään monilla eri sosiaalityön ja terveydenhuollon kentillä, somaattisen diagnostiikan sekä päihde- ja mielenterveystyön alueella. Lisäksi sitä käytetään esimerkiksi vanhus- ja vammaistyössä, vankilamaailmassa tai erilaisissa sosiaalityön erityisosaamisen pulmissa kuten asunnottomuuden, työttömyyden ja köyhyyden tuomien haasteiden yhteydessä. (Hirschovits- Gerz ym. 2019, 11.)

Etenkin järjestötyössä on vahvasti noussut esille kokemusasiantuntijoiden osaamisen tärkeys kaikista vaietuimpien vaiettujen marginaaliryhmien lipunkantajana. Merkittävä osa kokemusasiantuntijan työstä liittyy alan ammattilaisten ja päättäjien koulutustyöhön. Kokemusasiantuntemusta voidaan hyödyntää monipuolisesti myös palveluiden kehittämisessä (esim. Weiste 2022) sekä esim. erilaisten hankkeiden johtoryhmissä. Etenkin järjestötyössä on vahvasti noussut esille kokemusasiantuntijan osaamisen tärkeys enemmän vaiettujen marginaaliryhmien lipunkantajana. Kokemusasiantuntijuus saatetaan nähdä myös ristiriitaisena, kuten Meriluoto toteaa. Kokemusasiantuntijan on osattava kalibroida itsensä asiakkuuden tilaan ja sen edellyttämään tilanteeseen, ollakseen riittävän uskottava tuomaan kokemuksellista näkökulmaa. (Meriluoto 2018, 18,135,138.)

Toisen haasteen nostavat esille Malinen ja kumppanit (2023, 14), kun he pohtivat kokemusasiantuntijuuden osaamisen siirtymistä ammattilaiselle. Tulevaisuuden tutkimuksen aihe on, millainen prosessi kokemusosaamisen siirtyminen ammattilaistyöhön on.

Kolmantena haasteena on virkavastuun jakautuminen etenkin väärinkäytöstilanteessa; kokemusasiantuntijatoiminnalla ei ole samanlaista säätelyä tai vastuuta, kuin perinteisessä virkavastuullisessa professionaalissa tehtävässä (Nikula & Normann 2023, 109).

Jotta kokemustieto saadaan valjastettua kokemustyöskentelyyn ja hyödyttämään asiakkaan kuntoutumisen prosessia vaaditaan tiedon uudelleen organisointia ja tietoista toimintamallin muutosta. Kokemusasiantuntijalta itseltään vaaditaan omien kokemusten etäännyttämistä ja reflektointia. Jäsentelyn avulla niitä on mahdollista tarkastella yhteiskunnallisella tasolla sekä kokemuskulttuurisesti ja ymmärtää tapahtuneet asiat uuden merkityksen kautta. (Laitinen & Nikupeteri 2017, 447.)

Kokemusasiantuntijuus voidaan jakaa vaikuttamistavaltaan kolmeen itsenäiseen kategoriaan, määrittävät Lindström ja Toikko. Kokemusasiantuntijuutta voidaan ensinnäkin hyödyntää asiakasfoorumissa suunniteltaessa ja arvioitaessa palveluita. Toisena on yhteistyö ammattilaisen kanssa tai työyhteisön jäsenenä, jolloin näkökulma on asiakaskehittäjän roolissa toimiminen. Kolmantena kokemusasiantuntijuutta voidaan hyödyntää päätöksenteossa, kun resursoidaan palveluja. Laitinen ja Nikupeteri painottavat lisäksi, että kaikkien toimijoiden yhteistyötä tarvitaan työmenetelmien ja palveluiden kehittämisessä (myös Weiste ym. 2022). Kokemusasiantuntijuudella on samalla mahdollisuus vakiintua osaksi työkäytäntöjä ja professionaalista osaamista. (Laitinen j& Nikupeteri 2017, 428; Lindström & Toikko 2022, 4.)

KAP Vantaa- hankkeessa (2021–2023) kokeiltiin yhteistoiminnallista mallia, jossa kokemusasiantuntijapankista oli mahdollista tilata sote-palveluiden suunnittelu-, kehittämis-, toteutus- ja arviointitehtäviin koulutettu kokemusasiantuntija. Kaikki työsopimukselliset velvoitteet hoidettiin pankin kautta.

Kaupunki yhdessä monitoimijaisen ohjausryhmän kanssa oli sitoutunut käyttämään kokemusasiantuntijoita toiminnoissaan.

Kokemusasiantuntijapankin hyödyt todettiin THL:n tutkimuksessa kiistattomina ensinnäkin kokemusasiantuntijana toimivalle henkilölle itselleen toipumisen eri vaiheisiin, sekä työyhteisölle niiden palveluiden kehittämiseen, joissa kokemusasiantuntijan osaamista hyödynnettiin. (Mäntylä 2023, 1, 5; KAP-Vantaa 2024.)

4.2 Kokemusasiantuntija päihde- ja rikoserityisessä työssä

Rikos- ja päihdetaustaiset asiakkaat ovat yksi haavoittuvuudessaan ammattilaisia ja palvelujärjestelmää eniten haastava asiakasryhmä. On todettu, että monilla on ollut vaikeuksia löytää ja saada kohdennettua ja oikea-aikaista sosiaali- ja terveyspalvelua. Tiedettyä on, että etenkin ennen päihderiippuvuudesta kuntoutumista ja desistanssin toteutumista, moninaiset tarpeet ovat ajaneet heidät hakemaan tarvitsemaansa apua luukulta luukulle. Muiden asiakasryhmien ohella myös erityisesti lainrikkoja- taustaiset tarvitsevat kokemustiedon kautta tulevaa ymmärrystä palveluiden kehittämiseen. (Lindström 2024, 11–12.)

Laitilan (2010, 184–185) näkemyksen mukaan asiakaslähtöisessä ajattelussa on tavoitteena selvittää, millaiset toimintatavat päihdekuntoutumisessa hyödyttävät eniten asiakasta. Osallisuus tarvitsee toteutuakseen vaikuttamisen mahdollisuutta omien palveluiden kehittämisessä. Osallisuuden ja oman palveluntarpeen asiantuntijuuden kokemus eivät vie ammattilaiselta asiantuntijuutta pois, vaan kyseessä on jaettu asiantuntijuus. Kokemusasiantuntijan hyödyntäminen kehitettäessä asiakaslähtöisiä rakenteita tuo osaamista organisaatioon ja samalla käyttäjänäkökulma vahvistuu.

Kokemusasiantuntijuutta voisi luonnehtia kaksoisagentin rooliksi, joka yhtäältä tuo esille asiakkaan näkökulmaa palvelujärjestelmässä ja toisaalta sanoittaa ammattilaiselle asiakkuuden kiemuroita kokemuksellisen osaamisensa kautta. Roolia kuvataan myös kaksijakoiseksi ja se saattaa hämärtää kokemusasiantuntijan työroolin asettumista ammattilaisyhteisöön, todetaan Lindströmin ja Rantasen tutkimuksessa.

Tämä johtuu myös siitä, että kokemusasiantuntijat saattavat määrittää itsensä entisen rikoksen tekijän tai päihteitä käyttävän henkilön rooliin eli identifioida itsensä enemmän asiakkaaksi kuin ammattilaisrooliin. Toisaalta kokemusasiantuntijuuden ammattilaisrooli ei ole aina selvää sosiaalialan ammattilaisille. Kuitenkin lähtökohta on asiantuntemuksen jakaminen ja molemminpuolinen kunnioittaminen, jossa eettisyyden rajapinta on vahvasti tiedostettu. (Lindström & Rantanen 2021, 237–238.)

Rikosseuraamusalalla kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen on vielä suhteellisen uutta, mutta yleistyy jatkuvasti. Valtakunnallisesti käytänteet ovat hajanaisia ja toteutuvat eri tavoin. Nikula & Normann (2023, 109) todentavatkin tutkimuksessaan eettisen toimintaohjeen tarpeellisuuden tukemaan ja turvaamaan sekä kokemusasiantuntijan että työn tilaajan toimintaa.

Kokemusasiantuntijuus antaa mahdollisuuksia vuorovaikutteisiin suhteisiin yhteisöissä, jotka kasvattavat entisestään minäpystyvyyttä, ja uutta rikoksista irrottautuneen kokemusasiantuntijan identiteettiä. Kokemusasiantuntijuuteen kasvaminen rikoserityisyyden kentällä vaatii työstämistä sekä yksilön itsensä että yhteiskunnan tasolla. Lindström puhuu siirtymästä prosessina, jossa asiakkuuden kontekstista siirrytään kokemusasiantuntijuuteen. Prosessissa kompleksista menneisyyttä pääsee työstämään ja vaikeuksien voittaminen kääntyy voimavaroiksi ja vahvuudeksi; asiantuntijuudeksi. (Lindström 2024, 12–13.) Kokemusasiantuntijuuden asettumisessa itsenäiseksi professionaaliksi hyvinvoinnin ja sosiaalialan areenoille on kuitenkin tunnistettavissa haasteita. Osin niitä voidaan työstää koulutusta entisestään kehittämällä, kuten työelämätaitojen harjoittelu, aidoissa työelämätilanteissa suoritettavat työtehtävät, ja tuomalla kokemusosaamista systemaattisesti työelämä tietoisuuteen. Toisaalta haasteisiin vastaaminen on kokemusosaajan omissa käsissä; kuinka valmiiksi oma tarina on käsitelty ja onko rohkeutta astua sen kanssa avoimesti esille. (Schellhammer-Tuominen & Salmi 2020, 106–109.)

4.3 Työparimalli rikoksista irtautumisen tukena

Kuntoutumisen polku on aina yksilöllinen eikä ennalta voi tietää, millaiset toimenpiteet ovat kellekin tuloksellisia. Järjestökentän toimijoilla on usein kunnalliseen organisaatioon verrattuna mahdollisuus ketterämmin kokeilla uusia työmuotoja johtuen kevyemmästä organisaatiohimmelistä. (Ijäs 2017, 67–68.)

Rikos- ja päihdetaustaisilla on usein omakohtaista tietoa päihteiden käytöstä ja tietoa on myös rikollisesta elämäntavasta irrottautumisesta. Monesti heillä on myös kokemuksia erilaisista palveluista. Asiakaslähtöisen palvelusuunnittelun hedelmällinen asiakkaita palveleva lopputulos tarvitsee kehittämistyöhön asiakasäänen. Parhaimmillaan suunnittelu toteutuu ammattilaisen ja palvelujen käyttäjän yhteistyönä. (Lindström & Hagman 2020, 112.)

Yhteiskuntaan asettumisessa vertaistuellinen ja kokemuksellinen tulokulma toimii kaksisuuntaisesti. Suonion (2014, 84) näkemyksen mukaan yhtäältä sen voidaan nähdä yhteiskuntaan asettumisen ja desistanssin toteutumisen kannalta hyödyttävän yksilöä itseään, jolloin se näyttäytyy myös sosiaalisesta näkökulmasta vahvistavana. Toisaalta myös sosiaalityön näkökulmasta tapahtuu vahvistumista yhteiskunnan osaamisessa. Voidaan siis todeta, että työparimalli integroituna palveluna, jossa hyödynnetään vertaiskokemusta, auttaa rikoksista irtaantuvan ajatusmallin toteutumista.

Sininauhasäätiön koordinoima, lyhyitä vankeustuomioita saaneille henkilöille suunnattu Pyöröovesta ulos- hanketta voidaan pitää onnistuneena monin tavoin. Hanke oli toiminnassa vuosina 2018–2020 ja hankkeen voi todeta tuoneen ammattiosaamista sekä ammattilaiselle että kokemusasiantuntijalle. Yhteistyö toimi tasavertaisena työparimallina, jonka tueksi asetettiin molemmille nimikkeiksi projektityöntekijä. Työ tuotti tuloksia erityisesti silloin, kun hankkeen asiakkaalla oli motivaatiota muutokseen. Myös haasteita ilmaantui ja yksi niistä oli turhautumisen tunteiden käsittely. (Kinnunen 2020, 114–115, 118, 120.)

Siinä tukemisessa on osoittautunut hyödylliseksi kokemusasiantuntijan oma, jo pitkälle edennyt toipuminen päihde- ja rikollisuusmyönteisestä ajatusmallista. Kokemus on tässä hankkeessa ollut kuitenkin monin tavoin onnistunut. Asiakas on saanut tarvitsemansa avun, esimerkkiä ja mallinnusta uudenlaisesta elämäntavasta ja samalla myös ammatillista apua. (Kinnunen 2020, 114–115, 118, 120.)

Kehitettäessä kokemusasiantuntijuutta on tärkeää selkeyttää ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden työnjakoa ja kirkastaa tavoitteet yhteneväisiksi. Työn kehittämisessä ensisijaista on kuulla sensitiivisellä otteella näiden entisten rikos- ja päihdetaustaisten palvelunkäyttäjien, nykyisten kokemusasiantuntijoiden tarinoita ja kokemuksia. Kokemusasiantuntijan työllistyminen vaatii sekin monta vaihetta, tukea unohtamatta. Merkittävässä roolissa on räätälöity ja rinnalla kulkeva työhönvalmennus ja yksilöllinen ohjaus; onnistuneen työllistymisen avaimet. (Schellhammer-Tuominen & Salmi 2020, 106–108; Lindström & Rantanen 2021, 238.)

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena oli tutkia valmennuksen tuomia merkityksiä asiakkaina oleville nuorille lainrikkojille. Halusin selvittää autenttisia kokemuksia siitä, mitkä tekijät valmennuksessa ensi sijassa tuottivat rakennusaineita rikoksettomaan ja päihteettömään elämään, tukivat asumisen- ja elämäntaidoissa sekä kannustivat yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Valmennuksessa asiakkaina olivat vankilasta vapautuneet ja rikoksilla oireilevat nuoret aikuiset. Hankkeessa asiakkaista käytettiin nimitystä valmennettava, ja käytän tutkimuksessa myös tätä termiä asiakkaista puhuessani. Merkitykset ymmärrän tässä yhteydessä asiakkaiden omasta empiirisestä kokemusmaailmasta nouseviksi.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitkä tekijät valmennettavien näkökulmasta ovat tukeneet rikoksista irrottautumista
2. Mikä merkitys valmennettaville on kokemusasiantuntija- ammattilainen työparimallilla

5.2 Laadullinen tutkimus

Koostin tutkimukseni laadullisella menetelmällä, koska Saaranen- Kauppisen ja Puusniekan mukaan siitä on löydettävissä yhteinen tekijä; kokemusmaailman merkitysrakenteiden tutkiminen ja kuvaaminen. Laadullisen tutkimusotteen perimmäisiä ajatuksia on syventää ymmärrystä ja hankkia uutta tietoa. Laadullisen tutkimuksen keinoin on mahdollisuus päästä lähemmäs sekä haastateltavan ymmärryksen kautta tulevaa subjektiivista tietoa että sosiaalisen tajunnallisen ja todellisuuden rakenteellisia ilmiöitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Puusa & Juuti 2020, 77.)

Tutkimuksen validiteettia puolestaan täsmensin selventämällä tutkimuksen teon vaiheet yksilöimällä ne järjestelmällisesti (Hirsjärvi ym. 2009, 232).

5.3 Teemahaastattelu

Haastattelusta aineiston keruun metodina Puusa (2011a, 85; 2020a, 103) toteaa, että tutkijan on ymmärrettävä haastattelun olevan vaativa ja monesti laajaa etukäteisvalmistelua edellyttävä menetelmä. Tutkijan oma mieltymys menetelmään ei yksinään riitä, vaan valintaan tarvitaan perustelu. Tässä tutkimuksessa perusteluni tiedonkeruun metodina oli selkeä. Se on joustava ja elämäntarinoista keskusteleva menetelmä, jossa sekä haastateltavalla että haastattelijalla on kokoaikainen mahdollisuus tarkentaa kertomuksia ja kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 75). Tutkijan ideaali on saada raportti kertomaan tutkittavien eli informanttien omaa käsitystä, tunteita ja sitä, mistä tutkimushaastatteluun vastaavat tuottavat kokemusmaailmaansa toteaa Puusa (2011a, 85; 2020a, 103). Alasuutarin (2011, 84) näkemys kvalitatiivisesta aineistosta toteutui haastattelumateriaalissani mielestäni monin tavoin; informanttien kertomukset ovat polveilevaa, elämänmakuista ja autenttisten tilanteiden värittämää.

Kaikki haastattelut toteutuivat yksilöhaastatteluina (Liite 1 luettelo haastatteluista). Haastateltavilla oli mahdollisuus valita, toteutettiinko haastattelu livevideonäkymällä vai ilman sitä. Kolme haastattelua tapahtui puhelimitse ja viisi haastattelua toteutui kuvavälitteisesti Teams- yhteydellä. Kaikki haastattelut nauhoitin puhelimen tallennussovelluksella ja Teams- haastattelut tallensin lisäksi sovelluksen tallennustoiminnolla. Kirjoitin myös kirjallisia muistiinpanoja jokaisen haastateltavan kertomuksista. Haastattelut tein kesäkuu 2023-joulukuu 2023 välisenä aikana. Haastattelujen kesto vaihteli 30 minuutista reiluun tuntiin, ja yhteensä tallennettua aineistoa kertyi 390 minuuttia. Tallennetun aineiston litteroin kirjalliseen muotoon sanasta sanaan- litteroinnilla, sillä tutkijan työtä ja analyysia edesauttaa aineiston muuttaminen tekstimuotoon (Vilka 2021, 137). Tätä kirjallista materiaalia kertyi 22 A4- sivua, Arial- fonttikoko 11 ja riviväli 1,5.

5.4 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineiston keräsin haastattelemalla kahdeksaa (8) valmennuksessa olevaa asiakasta käyttäen puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua. Tavoitteeni aluksi oli löytää kymmenen haastateltavaa henkilöä. Aineiston anti oli kuitenkin saadulla kahdeksan haastattelun otannalla nähtävissä ja saturaatio eli kylläntyminen tuli jo todennetuksi. Kylläntymispisteen määrittäminen ei ollut yksinkertaista, sillä jokainen elämäntarina oli ainutlaatuinen. Toisaalta tutkimusjoukko oli monin osin homogeeninen, mikä vahvisti päätöksessä pitäytyä kahdeksassa haastattelussa. (Hirsjärvi ym. 2009, 182; Vilka 2021, 152–153.)

Haastatteluissa käytin ennalta tekemääni haastattelurunkoa (Liite 2), jossa pääteemoja oli kolme ja sen lisäksi kysyin muutamia apukysymyksiä. Jokaisen haastattelun alussa pyysin haastateltavaa kertomaan taustatiedot. Keskustelu risteilikin vilkkaana teemojen välillä (Vilka 2021, 227).

Ainoana perusteena haastateltavien valinnalle oli aktiivinen asiakkuus hankkeessa. Asiakkuuden kestoa en määrittänyt ennalta, mutta vaihteluväli asiakkuuden kestossa oli muutamasta kuukaudesta kahteen vuoteen. Haastateltavien jakauma oli melko tasainen hankkeen maantieteellisten alueiden välillä. Hankkeen aluetyöntekijät osallistuivat aktiivisesti haastateltavien kontaktointiin, informointiin ja valintaprosessiin. Tämä oli sekä asiakkaille mielekkäin kontaktoinnin tapa, että tutkijan näkökulmasta tuotteliain saadun aineiston kannalta. Yhteinen ajatus ja toivottu tavoite oli siis löytää sellaisia oman kokemusmaailmansa informantteja, jotka Vilkan (2015, 135) mukaan antavat tutkittavasta teemasta omakohtaisen asiantuntemuksensa ja kokemuksensa kuuluviin.

Taustatiedot (Taulukko 1) koostuivat kaikille samoista kysymyksistä, vaikka moni innostui kertomaan enemmänkin taustojaan. Taustatiedot oli jaettu kahteen osioon, joista ensimmäisessä kysyttiin sukupuoli, ikä, nykyinen elämäntilanne, koulutus, perhesuhteet ja mitä kautta asiakkuuteen on päädytty. Toinen osio käsitteli oikeudellisia asioita, joista tärkeimpiä tutkimuksen kannalta olivat aiemmat tuomiot, sakot ja muut rikosseuraamukset, kertalaisuus, keskeneräiset

rikosasiat sekä tulossa olevat tuomiot ja seuraamukset. Koska hankkeen substanssikohderyhmää olivat rikos- ja päihdetaustaiset nuoret aikuiset, koin tiedonintressin kannalta merkittävänä kysyä myös asiakkaiden päihdetaustaa. Koen tutkijan positioni saavan myös vahvistusta ymmärryksen kasvaessa suhteessa päihdeaddiktion taustatekijöihin. Haastateltavien päihdehistoria oli poikkeuksetta kestänyt vuosia. Kuten tulososiossa myöhemmin osoitan, tämä taustoitus puoltaa tutkimuksessa kulttuurista paikkaansa (Alasuutari 2011, 88).

Taulukko 1. Haastateltavien asiakkaiden taustatiedot (N8)

Taustatiedot	Jakautuminen aineistossa
Ikärakenne	19–36 vuotta
Asiakkuus hankkeessa	6 kuukautta – 2 vuotta
Koulutus	Peruskoulu N8, ammatillinen koulutus N2
Hankkeeseen ohjautuminen	Jälkihuolto N1, sosiaalityöntekijä N2, läheinen N2, tukiasuminen N3
Työntekijän tapaamiset	1–3 kertaa viikossa/ 1 kertaa kuukaudessa
Perhesuhteet	Seurustelusuhde N2, naimaton N6, lapsia N3
Asumismuoto	Vuokra-asuminen N4 / tukiasuminen N3 / vanhemmalla N1
Asunnottomuusaika	2 kuukautta - 8 vuotta
Asuminen päätynyt häätöön	N4
Kertalaisuus	1–10 kertaa vankilassa
Tuomion pituus	2 kuukautta - 6 vuotta
Muut tuomiot	Ehdonalainen 2 kuukautta -2 vuotta, yhdyskuntapalvelus, valvontarangaistus (ns. pantavanki), sakkorangaistus
Tulossa olevia tuomioita	Sakkovankeusrangaistuksia N3
Päihdetausta alkanut	10–14-vuotias = N5 / 14–16-vuotias = N3
Yleisimmät päihteen	alkoholi, opioidit, lääkkeet, lakka, kannabis, amfetamiini, ekstaasi, tutkimuskemikaalit

5.5 Luotettavuus

ALLEA:n eli eurooppalaisten tiedeakatemioiden yhteisjärjestön mukaan tutkimuksen tekijän matkaa kohti valmista ja eettisesti kestävästä tutkimusraportista ohjaavat tutkimuseettiset perusperiaatteet. Perusperiaatteina voidaan mainita ensinnäkin luotettavuus, joka varmistaa tutkimuksen laadun suunnittelusta lopulliseen raportointiin. Kehittäminen, toteuttaminen, arviointi ja kaikki viestintä tulee tapahtua oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti. (Allea 2020, 4,18–19.)

Tutkijana halusin laittaa erityisen painoarvon sille, että tutkimus on kaikilla tavoilla eettisesti kestävä. Toisena periaatteena mainitsenkin tutkimuksen läpinäkyvyyden koko tutkimusprosessin ajan. Halusin toimia niin, että haastateltavat nuoret aikuiset kokivat luottamusta minuun tutkijana, tutkimusteoriaan, tutkimusmetodeihin sekä tulosten arviointiin ja raportointiin. Olin hyvin tietoinen siitä, että tämä asiakasryhmä on pieni ja kompleksista marginaalia eri tavoin. Noudatin Rutasen ja Vehkalahden (2019, 8) täsmennyksiä siitä, että nuorten ollessa tutkimuksessa mukana, tulee tutkijan huomioida erityinen herkkyys suhteessa tutkittaviin. Vallan ja hallinnan vahva läsnäolo vaatii tutkijaa olemaan erityisen huolellinen eettisten kysymysten ollessa hyvin monitahoisia.

Saatekirjettä ja suostumuslomaketta hahmottelin yhdessä hankkeen projektipäällikön kanssa, jotta kirjeen sisältö olisi mahdollisimman selkeä, luottamusta herättävä ja asiakkaille helposti tulkittava ilman väärinymmärryksen pelkoa. Tavoitteena oli, että saan haastateltavat vakuutettua laadukkaasti saatekirjeen avulla tutkimuksesta ja myös siten motivoida heidät innostumaan haastattelusta. Kuten Vilka (2021, 192–193) esittää, saatekirjeellä on merkitystä ja visuaalisesti taiten koostettu haastattelupyynnö tuo paremman osallistumisprosentin.

Jokainen osallistuja sai itselleen luettavaksi ja allekirjoitettavaksi Turun ammattikorkeakoulun lomakkeet Suostumus osallistua opinnäytetyötutkimukseen (Liite 3) ja Tiedote tutkittavalle (Liite 4).

Nämä lomakkeet lähetin sähköpostilla hankkeen työntekijöille, jotka toimittivat lomakkeet haastateltaville. Kolmelle haastateltavalle lähetin ne postitse kotiin. Tutkimuksesta oli myös mahdollista kieltäytyä. Painotin asiakkaille erityisesti, että tutkimuksesta kieltäytyminen ei vaikuta asiakkuuden jatkumiseen hankkeessa. Tutkimuksen tulokselle merkittävää on, että tutkimukseen vastaavat osallistuvat siihen niin, että tulos on validi ja luotettavuus eli reliabiliteetti toteutuu. (Vilka 2021, 192–193).

Oma haasteensa saattaa olla tutkittavien henkilöiden ristiriitanäkemyksistä tutkijan todellisuudesta, sillä erilaiset kulttuurit tuottavat erilaista näkemysmaailmaa ja merkityksiä (Laine 2015, 32). Tutkijana koin erityistä tarvetta osoittaa olevani luottamuksen arvoinen, sillä teemat olivat kautta linjan hyvin arkaluontoisia. Kerroin myös tarkasti mihin haastatteluaineistoa käytetään ja että kaikki materiaali tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua. Tulkintani mukaan pitkä sosiaalityön haasteellisilla kentillä vietetty työhistoriani marginaalissa elävien henkilöiden ja myös rikosseuraamusasiakkaiden kanssa tuotti kuitenkin yhtenäistä ymmärrystä ja loi luottamuksellista ilmapiiriä.

5.6 Aineiston analyysi

Sisällönanalyysi on yksi toimivimmista analyysimetodeista laadulliseen tutkimukseen arvioivat Tuomi & Sarajärvi (2013, 91) ja Puusa (2020b,148). Käytin keräämäni tutkimusmateriaalin analysoimiseen aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysiä, koska etenen yksittäisistä haastattelulausemista nivoen yhteen pelkistetympiä luokkia (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95). Taulukossa (Taulukko 2) on nähtävissä Tuomen ja Sarajärven analyysiprosessin näkemyksen pohjalta tutkimuksen analyysin eteneminen. Kun olin valinnut analyysimetodin ja lukenut litteroidun aineiston useaan kertaan läpi, aloitin koodaamaan aineistoa käyttäen värillisiä tarralappuja. Koodauksen pääteemoiksi valikoituivat kokemusasiantuntijuus, työparimalli, rikoksista irrottautuminen, päihteistä irrottautuminen sekä elämän- ja asumisen taidot.

Taulukko 2. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin prosessi (mukaillen Tuomi & Sarajärvi 2013, 109).

Aineiston kerääminen	Aineiston läpikäynti	Aineiston koodaus	Aineiston ryhmittely ja luokittelu	Tutkimuksen tulokset
----------------------	----------------------	-------------------	------------------------------------	----------------------

Analyysin edetessä totesin, että aineistosta nousi vahvasti vielä yksi teema, jonka haastatteluja tehdessäni osannut ajatella asemoituvan näin merkitykselliseksi (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92). Haastateltavat nostivat usein esille positiivisen palautteen suuren merkityksen itselleen. Aineistoa käsitellessäni päädyin kutsumaan sitä emotionaaliseksi tueksi. Moni haastateltava pohti myös ADHD:n merkittävää vaikutusta elämänselämään, ja tämän takia nostin aiheen tarkempaan teoreettiseen tarkasteluun ja osaksi tulostulokatsausta.

Vilka (2020, 80) muistuttaa haastateltavien anonymiteetistä käytettäessä tutkimusaineistoa. Suositeltavaa on käyttää koodia tai peitenimeä, jotta informanttia ei tunnisteta. Anonymiteetin turvaamiseksi haastateltavien sitaattit on yksilöity numeroilla. (Liite 1). Sitaateissa mainittu hankkeen työntekijä alueesta tai henkilöstä riippumatta on merkattu xx.

Tulosten pelkistämisen ja lopulliseen muotoonsa viedyn tutkimusmateriaalin välissä on monta toisiinsa limittyvää työvaihetta (Alasuutari 2011, 39). Tuomea ja Sarajärveä (2013, 107–113) mukaillen yhdistelin tutkimukseni teemoja ja käsitteitä ja sain siten vastauksia tutkimustehtäviin. Taulukoissa 2–4 on luettavissa esimerkinomaisesti eri teemoista otettuja alkuperäisilmauksia, jotka olen pelkistänyt, sekä luokitellut alaluokkiin ja sen jälkeen yhdistäviin luokkiin. Aineiston tiivistämisen myötä sen informaatioarvo voimistuu, ja se on helpompi saattaa yhtenäiseen ja selkeään muotoon, jolloin sisällönanalyysin avulla kerätystä kokonaisuudesta on ketterämpää muodostaa tulkintoja tutkimustuloksia. (Puusa 2011b, 115–117, 118.)

Tutkijan on tärkeää osata pelkistää hajanaisesta aineistosta keskeisimpiä kokonaisuuksia (Puusa 2020b, 149) ja aloitinkin käsittelemällä aineiston ensin pelkistämällä ja litteroimalla materiaalin. Etsin aineistosta teemojani vastaavat pelkistetyimmät eli redusoidut ilmaisut (Taulukko 3), jotka johdatin alkuperäisilmauksista.

Taulukko 3. Esimerkki aineiston pelkistämisestä eli redusoinnista

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
<i>Ei tarte tehdä rikoksii, josta sais rahaa tai aineita</i>	Pääsy rikoksettomaan elämäntapaan ilman päihteitä
<i>Pystyy kyl luottaa molempiin</i>	Ajatuksia ja kokemuksia työntekijöistä
<i>Mua tsempataan ja kehutaan</i>	Hankkeen työntekijöiltä saatu kannustus
<i>Kun on tullu repsahdus on autettu katkolla</i>	Hanke auttaa ja tukee päihteettömyyteen
<i>Ilman pelkoo et tulee tuomituks</i>	Kokemusasiantuntijan merkitys asiakkaalle

Seuraavassa vaiheessa ryhmittelin eli klusteroin aineiston (Taulukko 4). Luokittelin aineiston ja pelkistin saamaani tutkimusdataa alaluokkiin. Tässä käytin apuna haastattelun teemojen kysymyksiä lajitellessani aineistoa alaluokkiin.

Taulukko 4. Esimerkki aineiston ryhmittelystä eli klusteroinnista

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Pääsy rikoksettomaan elämäntapaan ilman päihteitä	Rikoksettomuus tavoitteena
Ajatuksia ja kokemuksia työntekijöistä	Työparimallin kokemukset

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Hankkeen työntekijöiltä saatu kannustus ja tuki	Kannustaminen ja tsemppaaminen
Hanke auttaa ja tukee päihteettömyyteen	Päihteettömyyteen tukeminen
Kokemusasiantuntijan merkitys asiakkaalle	Vertaistuen merkitys

Analyysin viimeinen osio muodostui abstrahoinnista eli käsitteellistämisestä (Taulukko 5). Muunsin tutkimuksessa saadut alkuperäisilmaisut teoreettisempiin käsitteisiin ja sain siitä aineistoa, jolla koostin saamani kokoavat teemat yhdistävään luokkaan.

Taulukko 5. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä eli abstrahoinnista

Alaluokka	Yhdistävä luokka
Rikoksettomuus tavoitteena	Desistanssi
Työparimallin kokemukset	Työparimalli
Kannustaminen ja tsemppaaminen	Emotionaalinen tuki
Päihteettömyyteen tukeminen	Päihteettömyys
Kokemusasiantuntijan tuki	Vertaistuki

6 Tulokset

6.1 Desistanssi ja päihteettömyys

Haastateluisissa keskusteltiin paljon rikollisuudesta ja siitä, mikä rikollisuuteen ajaa. Kukaan haasteltavista ei ollut aloittanut ensin rikollista elämäntapaa, josta olisi seurauksena ollut päihderiippuvuus vaan päinvastoin. Aineiston mukaan hyvin nuorena alkaneet alkoholi- ja huumekekeilut olivat nopeasti vieneet tekemään rikoksia jo teini-iässä.

Oon tehnyt nuoresta asti rikoksii, 2 vuotta pisin aika siviilis. M2

Rikokseton elämä tarkoittaa ei huumeita. M4

Luodakseni ymmärrystä, miten vakavasta ja pitkäkestoisesta päihdeaddiktiosta kaikkien haastateltavien kertoman mukaan oli kyse, siteeraan myös haastateltavien kertomaa päihdehistoriastaan. Pisimmillään aktiivista käyttöä oli ollut 14 vuotta. Noin puolet oli aloittanut alkoholin ohella kannabiksen ja vahvempien huumeiden käytön 12–14-vuotiaana, yksi haastateltava kertoi alkoholin käytön alkaneen 10-vuotiaana. Haastateltavat luetteloivat käyttöhistoriaansa kuuluneita pähteitä. Moni päätti luettelon sanoihin ”paljon kaikkea” tai ”oon käyttänyt ihan kaikkea”.

Rikollisuus ja päihteiden käyttö kulkevat käsi kädessä haastatteluvastausten mukaan. Yksikään vastaus ei viitannut siihen, että rikoksia olisi tehty muuhun tarpeeseen kuin päihteiden rahoittamiseen.

Kaikki rikokset johtuu huumeista. Koska oma kontrolli ja terve ajattelu pettää, toimii huumeiden ohjaamana. M8

Rikokset johtuu huumeista, elämä ei pyöri ku huumeiden ympärillä. M4

Huumeiden käytön takia tein rikoksia, liittyi täysin siihen. 12 vuotta. M6

Aineistossa korostuivat näkemykset siitä, että rikosten tekemiseen pystyi eritoten päihtyneessä tilassa. Rikollinen identiteetti ei siis ollut ominta itseään, vaan tila, johon päihtymys vei. Seuraava sitaatti korostaa tätä näkemystä.

En mä ikinä oo selvinpäin tehnyt, mut ku oon vetänyt jotain ni oon sekasin ja teen tyhmiä, joista on joutunu kärsimään. M7

Moni haastateltava kertoi rikollisen elämäntavan imusta. Kun koko elämä pyöri päihteiden ympärillä, nivoutuivat kaikki toiminnot päihteiden hankintaan. Päihteistä irtautumiseen tarvittiin ulkopuolista apua ja tukea, jota asiakkaat kokivat saaneensa. Vaikka päihteistä irtautuminen oli kaikilla tärkeänä tavoitteena, pelkkä päihdehoito ei ole riittävää vaan on tarpeen löytää myös yhteiskuntaan sitouttavia aktiviteetteja (Kaskutas ym. 2014, 1009).

Erilaiset ryhmätoiminnot, korvaushoitoon pääseminen, opinnot tai kuntouttava työtoiminta, joita hankkeessa ollessa aloitettiin auttavat kaikki tuomaan elämään sisältöä ja arkea tukevaa struktuuria. Erään valmennettavan kohokohta on asiakkuuden ja rikoksettomuuden tuoma mahdollisuus tavata lapsiaan säännöllisesti.

Lapset käy aktiivisesti minun luona ja on rikokseton elämä. M2

Kaikki asiat, jossa hanke on auttanut ettei tarvii tehdä enää rikoksii, joista saisi rahaa tai aineita. M7

Hankkeen avulla pääsin korvaushoitoon. M3

Helvetin iso työ piti nähä et tähä pääs. Oltiin sitä mieltä et ensin päihdeasiat kuntoon ja sit muut, esim. siis päästä katkolle. N1

Rikosoikeudellisista seuraamuksista kysyttäessä luetteloit moni haastateltava tuomioitaan, joita usealle oli kertynyt mittava määrä monen vuoden aikana. Niistä määrällisesti eniten mainittiin huumausaineiden käyttöön, hallussapitoon ja myyntiin, varkauksiin, ryöstöihin, petoksiin, pahoinpitelyihin, päihtyneenä ajoneuvoilla ajamiseen sekä räjähdde- ja ampuma-aserikoksiin liittyviä tuomioita. Tuomioina on myös sellaisia, joita en anonymiteetin turvaamiseksi luetteloit.

Jos ei olis tämmöstä mahdollisuutta, ni rikoksia varmaan tekisin. M2

Eli ku ei tarvii rahaa päihteisiin, eli ei tarvii tehdä rikoksia. M7

Tuomiot ovat tuoneet tahtoa pysyä lopullisesti erossa rikollisuudesta, kuten alla oleva lainaus toteaa.

Viime ehdonalanen, se niinku autto siihen, ettei enää tee rikoksii, ettei tuu kovaa, koska olisi tullut. M6

Välillä oma tahto ja valmennuksen tuki eivät kuitenkaan kantaneet riittävästi uudessa elämänvaiheessa, kuten tässä haastateltavat kertovat.

Menin koulutuskokeiluun ja se meni reisille ja tuli paineet ja retkahtelin uudelleen. Olin radalla ja muutaman kuukauden pois hankkeesta. Otin uudelleen xx yhteyttä ja taas pysty alottaa alusta ilman ja elämä jatkuu taas. M6

Kun repsahdus on tullut, olen kertonut ja sieltä on autettu katkolle. M5

Toisaalta haastatteluissa tuli esille ehdottomuuden velvoite. Ymmärrys siitä, että oma addiktio on niin vahva, että satunnainenkaan käyttö ei ole mahdollista.

Ei mahista kohtuukäyttöön, se on ymmärrettävä, ei ole olemassa kohtuukäyttöä. M8

Hankkeen koherentti vaikutus päihitteettömyyden tukemiseen tiivistyy valmennettavien ajatuksissa seuraaviin sanoihin:

Addikti ei lopeta ennenku itse halua lopettaa. Ja siihen hanke on helvetin hyvä pitämään motivaatiota yllä. M8

Tunnetilojen tunnistaminen ja kehollisuus sekä tunteiden hallinta on yksi harjoiteltava taito kohti päihitteetöntä ja rikoksetonta elämäntapaa (Wanswett 2024, 12). Päihitteitä on myös käytetty lääkinnällisessä käytössä tunteiden suodattamiseen, kuten eräs valmennettava kertoi.

Tunteiden sietäminen ei olis muuten onnistunut. M8

Aineistosta nousi itselleni yllättävä sivulöydös, jonka tuli esille haastattelujen myötä. Haastateltavista neljä kertoi saaneensa ADHD- diagnoosin varhaisessa lapsuudessa ja oireilleensa aina vahvasti ja toimineensa impulsiivisesti. Yksi haastateltavista kertoi olevansa jonossa tutkimuksiin ja eräs sanoi, että jos tutkimuksiin pääsisi, todettaisiin diagnoosti varmasti. Tarinoissa mainittiin koulunkäynnin monista haasteista sekä vaikeuksista noudattaa erilaisia sääntöjä ja aikatauluja.

Haastateltavat toivat esille myös erilaisia mielenterveysongelmia, joiden vaikutus on ollut pitkäkestoista ja suuresti runsaaseen päihteiden käyttöön liittyvää. Kaksi haastateltavaa kertoivat rankoista psykoosijaksoista, jotka veivät ajoittain laitoshoitoon. Yksi haastateltava kertoi, että päihteetöntä asumista tukemaan hänellä on toisaalta ehdollistettu ADHD-lääkitys, joka myös sitouttaa päihteettömyyteen.

Jos repsahtaa menee koti ja lääke. Se aiheuttaa stressiä. M5

Kyllä mä tarviin apua noissa hakemuksissa ja noissa, ku mulla on adhd ni menee helposti sekasin noi. M3

Toipumisen lähtökohtana on muutos identiteettiajattelussa ja itsemääräämisoikeuden uudelleenmäärittelyssä. Rikollisen tai addiktin kuntoutuksen matka perustuu ajatusmallin muuttamiseen ja sitä kautta uuden identiteetin luomiseen. Malli kumpuaa positiivisen psykologian ja sosiaalisen identiteettimuutoksen lähtökohdista. Alkuun ulkoa tuleva ja yhteisön kautta muodostuva, sen jälkeen identiteettiin kietoutuva desistanssi muuttuu lopulta uudeksi tavaksi ajatella ja hahmottaa rikoksetonta elämää. Kuntoutumisessa on tärkeää ymmärtää se henkilökohtainen sosiaalinen prosessi, joka johtaa identiteetin muutokseen ja sosiaalisten verkostojen uudistamiseen, jolloin se muuttuu toimintamalliksi. (Best ym. 2016; Kaarakka 2024, 7.)

Mut jos vertaa mis tilantees olin ku alotin, mä oon nykyään korvaushoidos ja lopettanu kaikki huumeet. Et siin xx ja ne on ollu tosi isona apuna ja tukena. N1

Joskus prosessointi etenee pikkuhiljaa. Elämässä tulee toistuvia vaikeuksia, jotka vaikuttavat heikentävästi terveyteen, ihmissuhteisiin, asumiseen ja elämiseen, unohtamatta psyykkistä vointia. Haastateltavista moni ihmetteli itsekkin, miten menneellä elämäntyylillä tapahtumineen ja vaaratilanteineen on ylipäättään mahdollista olla hengissä. Toisaalta taas rankka, kertaluonteinen kokemus voi antaa riittävän sysäyksen vaihtaa suuntaa, kuten seuraava karu kokemus kertoo. Haastateltava oli päihtyneenä menettää henkensä, mutta lapsen taidokkuus pelasti tilanteen. Lapsi sijoitettiin kiireellisesti, ja tämä kokemus sai lopullisesti muutoksen ajatuksiin ja halun elää toisin.

6.2 Asumisen ja elämätaitojen tuki

”Kodittomana ei oo kiva olla”, totesi kahteen otteeseen asunnottomana ollut valmennuksen asiakas. Oman kodin merkityksellisyys oli suoraan verrannollinen asunnottomuuden kokemuksiin. Asunnottomina kertoi olleensa neljä haastateltavaa. Heidän asunnottomuutensa oli kestänyt muutamasta kuukaudesta kahteen vuoteen. Nuorimmat valmennettavat eivät olleet kokeneet asunnottomuutta, kun taas joukon vanhin kertoi olleensa yhteensä n. 8 vuotta ilman omaa kotia. Asunnottomuuden ajan he majailivat kavereilla, rappukäytävissä, ulkona ja ”mihin vaan pääs sisälle”. Häädön vuokra-asunnosta oli saanut kolme ja yhdelle oli tuomio ja häädön päivämäärä jo langetettu haastattelua tehdessä.

Koti on vitosen arvoinen eli tärkein. Jos repsahtaa menee koti. M5

Oma koti on oma koti. M6

Kun moni traumaattinen muisto kytkeytyy kotiin, kodin funktio turvallisena kiinnittymisen kohteena katoaa (Juhila 2018). Haastateltavat muistelivat lapsuutta ja nuoruutta, joka kuluivat sijaishuollossa. Osa haastateltavista kertoi, että asunto kiinnittymispaikkana on ollut silloinkin tärkeä osa elämää, kun päihteiden käyttö ja rikosten tekeminen oli tosi aktiivista. Aaltosen ym. (2021, 413) tavoin voisi pohtia; mahdollistaako asunto tukikohtana epäsäännöllistä elämäntapaa ja kasvattaa sitä kautta rikosten tekemisen riskiä?

Asumissosiaaliset taidot voidaan karkeasti jaotella rahataloustaitoihin, asunnon kunnossapidon ja muun talousosaamisen taitoihin sekä naapuruustaitoihin. Myös taito hakeutua palvelujen piiriin kuuluu asumissosiaaliseen osaamiseen. (Hokkanen 2019, 10.) Näitä taitoja oli monella kertynyt niin, etteivät he kokeneet tarvitsevansa hankkeelta apua asumiseen liittyvissä asioissa. Toisaalta aikanaan opittujen taitojen takaisin oppiminenkin uudessa elämäntilanteessa vaati aikaa. Haastatteluvastausten perusteella valmennettavia ei voi lokeroida asumisen taitojen mukaan millään lailla, niin erilaiset lähtökohdat ja taidot heillä oli. Yksi haastateltava oli ollut vuosia palkkatyössä, asunut itsenäisesti ja rahoittanut ansiotuloillaan päihteiden käyttöä, kunnes työsuhde irtisanottiin.

Toinen taas totesi, että kaikkia elämisen taitoja on harjoiteltu työntekijöiden kanssa ja edelleen riittää opittavaa.

Eipä ne oo vieläkkään kaikki hanskassa, asumisen taidoissa opettelua esim. ruoanlaitto. N1

Mä oon kotona aina pärjännyt ja hoitanut asiat. M6

Kaikki taidot on, en tarvii apua enkä oo edes pyytänyt. M8

En tarvii elämänhallintajuttuihin tai siivousasioihin apua. M2

Elämisen ja arjen perustaitojen osaaminen on osa rikoskierteestä irtautumista (Ijäs 2017, 68; Wanswett 2024, 2). Haastateltavista suurin osa asui itsenäisesti vuokralla, mutta sujuvaan arjen elämään kuuluu monia tietoja ja taitoja. Taidot saattavat olla itsestään selviä monille, mutta pelkästään asunnon etsiminen, sinne kotiutuminen ja kodin taitojen oppiminen vie paljon aikaa. (Juhila 2018; Wanswett 2024, 4).

No syöminen, se on ollu vaikeeta ja siitä on muistutettu hankkeelta et muistais syödä. N1

Hyötyä on niinku se, että saa apua, mitä en ymmärrä, niinku virastoasiat. M2

Ku mä tarviin apuu noissa paperijutuissa. M3

Niitä rahajuttuja ollaan käyty. N1

Jo pelkästään yhteiskunnan toimintatavat ja asiointi eri instansseissa haastavat vaikeudellaan vankilasta vapautuvan (Salovaara 2020,174). Haastatteluissa kerrottiin, miten hankalaa asiointi ja asioiden hoitaminen voi olla. Vaikka toiveena on ollut korvaushoitoon tai opintoihin pääsy, on yritys ja into kariutunut monimutkaiseen asiointiin.

xx ansioista pääsin sinne kuntouttavaan, hän jakso selvittää asioita. Kuntouttava on se suurin juttu. M7

Se on tosi iso asia et ne on ollu mukana jos on ollu käyntejä. M2

Kouluun pääsy oli isoin apu! Tukee täs varmaa tulee tarvii viel, ku opiskelut alko. M6

xx auttoi ammatinvalintapsykologille. M6

Silloinkin kun asumisen asioiden taitoa ja tietoa on ollut, on asuminen päättynyt vuokrasopimuksen purkuun ja häätötoimenpiteeseen, kertoi neljä haastateltavaa. Tähän on olleet syynä kaveripiirin aiheuttamat toistuvat häiriökäytökset.

Häätö on nyt tulossa kavereiden takia, varotuksii on tullu. M3

Tuli häätö, kun en maksanut vuokria, koska huumevelat vei. M8

Kun rahat olivat menneet huumeisiin, syntyi vuokravelkaa, joka puolestaan johti vuokrasopimuksen purkuun ja asunnottomuuteen. Vuokraveloista johtuva maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa asunnon saamista entisestään.

6.3 Kokemusasiantuntijuus ja työparimalli

”Puhua kuin ihminen ihmiselle”, kommentti kaikessa yksinkertaisuudessaan kertoo aineistosta nousseen kokemuksen vertaisuudesta.

Haastateltavista jokainen tuotti vahvasti, miten merkittävää kokemusasiantuntijan työskentely on kuntoutumisen näkökannalta.

Osa se xx paremmin sanoo, ku se tietää. Omat kokemukset. M4

Vertaisuuden kokemus ja tarve kokemustukeen painottui sen mukaan, mikä valmennettavan oma elämäntilanne kulloinkin oli. Kun kysyin, onko työntekijän sukupuoli merkitystä, totesivat haastateltavat, että vain tilanteiden ymmärrys oli tärkeää. Yksi miespuolinen haastateltava sanoi, että terveyteen liittyvissä käynneissä hän oli saanut toivonut ja saanut valita miestyöntekijän, ”se on niinku luonnollisempaa”. Naispuolinen haastateltava totesi, että naiseen kokemusasiantuntijana on helpompi identifioitua.

Onha xx ollu korvaushoidossa. Enemmän apua xx ku meil on niin samanlainen tausta, et oon saanu myös vertaistukee. N1

Moni kertoi, että aluksi luottamuksen syntyminen tuotti vaikeuksia, koska ”elämässä on ollu niin paljon pettymyksiä.” Kuitenkin luottamuksen tultua myös häpeän tunteet poistuivat.

Eräs haastateltava koki alkuun häpeää vain suhteessa sosiaalialan ammattilaiseen, koska ensimmäiset tapaamiset toteutuivat asiakkaan puolelta päihtyneenä. Hän toivoikin tapaamisia alkuun kokemusasiantuntijan kanssa saadakseen ymmärrystä päihderiippuvuudelleen.

Alussa sitä häpes et oli päihtyny ja halus vaan xx kans kahestaan jutella, ku ei oo luottoo hirveenä. M3

Saman kokemuksen jakamista painotettiin haastatteluissa kerta toisensa jälkeen. Perusteena oli päihde- ja rikosmaailman raadollinen todellisuus, jota on haastateltavien mukaan mahdotonta oppia kirjoista lukemalla.

Kokemusasiantuntijana itse toimiva Ylönen (2019, 58–59) kuvailee tätä yhteisen ymmärryksen jakamista mystisenä ja hengellisenä kokemuksena. Vaikka kokemus on hengellinen, sillä ei ole uskonnollista aspektia (Kaskutas ym. 2014, 1008).

Ku tyhjää puhuis semmoselle ihmiselle, jota ei huumeet houkuttele, ku semmonen ei voi ymmärtää. M2

Just sen taustan ja kokemuksen takii, et ei sitä kaikkee voi lukemal oppii mitä ihminen käy läpi. N1

Sehän on ihan elintärkeätä, että tommosessa duunissa on ihmisii kellä on kokemuspintaa siitä maailmasta. M7

Monella marginaaliryhmään lukeutuvalla on yhteiskunnasta ja viranomaisasioinnista huonoja kokemuksia ja haastatteluissa tämä tuli useasti esille.

Aluksi epäilin mallia (työpari) tosi paljon, koska epäilen kaikkee yhteiskunnasta tulevaa tosi paljon, mut tää on hyvä. M5

Puheissa tapaamiset ja yhteydenpito kokemusasiantuntijan kanssa sisälsivät usein mieluista tekemistä, kuten skeittaaminen ja muu liikkuminen, kahvilla käyminen tai muuten vaan yhdessä oleminen ja keskustelu. Haastatteluissa ei jäänyt epäselväksi, miten merkittävää kokemusasiantuntijan antamalla vertaistuella ja esimerkillisenä roolimallina toimimisella oli. Seuraavissa esimerkeissä kiteytyy näkemys, mitä kokemusasiantuntijan vierellä kulkeminen tarkoitti valmennettaville:

xx antaa omii näkemyksii, et pystyy pärjäämään ja on rikoksetonta elämää. M6

Siitä xx:ta saa käytännön esimerkin itelle. M8

Oon saanu enemmän vertaistukee ja siitä on ollu mulle eniten hyötyä. N1

Haastattelut osoittivat, miten tärkeää on toivo paremmasta tulevaisuudesta. Tulevasta päihteettömästä ja rikoksettomasta tulevaisuudesta pitää löytää tavoite, jota kohti edetä. Valmennettavat nimesivät itselleen tärkeitä asioita, niitä, joiden saavuttamiseksi oli halua taistella. Merkittävänä nousivat esille omien lasten tapaamiset, oma koti, opinnot, työpaikka ja mahdollinen parisuhde ja perheen perustaminenkin tulevaisuudessa. Tähän kokemusasiantuntijoiden näyttämä malli oli haastattelujen mukaan suurena motivaationa:

Jos perhe ja parisuhde onnistuu xx, ni itselläkin onnistuu. M6

Ammattilaisuus ei yksin takaa rikoserityistä osaamista palveluiden kehittämisen tulokulmasta. Työntekijöillä saattaa olla vankeusmaailmaan ja vapautuviin vankeihin liittyviä alitajuisia stereotypioita, joka saattaa kapeuttaa kehittämistyötä. Palveluiden käyttäjien mielipiteet ja kokemukset tulisikin valjastaa laajemmin käyttöön. (Sæbjørnsen 2021, 369–370.)

Edellä sanotusta valmennettavat olivat vankasti samaa mieltä; syvempi ymmärrys syntyy kokemuksen kautta, ja siksi kokemusasiantuntijan osaamista tulisi hyödyntää. Valmennettavilla ei ollut kahta omaa, nimettyä hanketyöntekijää. Parityö toteutui kuitenkin verkostotapaamisissa, joka tapahtui parityönä. Jotkut tapasivat säännöllisesti molempia vuorollaan, mutta osalle vakiintui tapaamisiin toinen työparista.

Koulutusasioist tietää toine ja katuasioist tietoa toisel. M6

Virastoasioissa auttanut xx enemmän ja xx tsempannu repsahduksis. M5

Ne molemmat. xx kanssa puhuttu rikosasiaa, xx kanssa muuta teorialtietoa. M8

Ne on molemmat kaikin puolin kannustanu. N1

Haastatteluissa todettiin, että molempien osaamista tarvitaan. Tuloksellisinta on saada hyödyntää tarpeen mukaan molempia työntekijöitä, jolloin painotus

tapahtuu substanssiosaamisen mukaan. Kuitenkin ammatillista luottamusta koettiin työparin molempiin osapuoliin.

6.4 Psykososiaalinen ja emotionaalinen tuki

Haastatteluissa tuli vahvasti esille, miten kokonaisvaltainen yksinäisyyden kokemus voi olla. Muutama kuvasi, että desistanssiin eli rikollisen käyttäytymismallin ja ajattelutavan muutokseen kuuluu vääjäämättä entisestä elämästä luopuminen ja omanlaisensa hyppy uuteen tyhjyyteen.

Se tarkoittaa myös muutosta ystäväpiiriin, joka käytännössä täytyy hylätä. Haastateltavista kolme vaihtoi asuinpaikkakuntaa, ja tätä suunnitteli kaksi vastaajista.

Tulos uuden asunnon tarve, xx auttaa hakemaan. Paikka jossa ei olis vanhoja kavereita. M7

Perusteena oli entisestä elämänpiiristä luopuminen, jotta pääsee rakentamaan uutta elämää. Vastausten mukaan on vaativaa, vaarallistakin erota entisistä piireistä.

Tarvii varmaan jossain tukee, ku ei oo kavereita enää, ku sillai ei vaa voi mennä tonne maailmaan takas, pöydän putsanneena. Ei sitä haluukkaa takas tommosiin piireihin. M6

Olen poistanut kaikki addiktitutut ympäriltä. M8

Et oon joutunu jättää kaverit taakse ja ku on vaan pikkuhiljaa joutunu siedätty siihen, et ei oo ketää tohon viereen, ni sit oon saanu xx tukee. Ku vanhoja kavereita tulee vastaan, tulee tappouhkauksia ja on keksittyyn velanperintään pakotettu tai käy huonosti. M6

Oman toimintatavan ymmärrys on myös motivaatio vaihtaa asuinpaikkaa.

Huonojen tapahtumaketjujen ennakointi näyttäytyy alla olevassa sitaatissa:

Vähän niinkö vaihan paikkakuntaa. On tiettyjä ihmisiä, jota ei kiinnosta nähä ja jos niitten seuran menee, tulee tehtyä kaikkee tyhmää. Tääl on ihmisiä jota kohtaan on niinkö kaunaa, sillee et mä pelkään vähän niinkö itteäni että teen jollekki jotaki. Et muutto jollekkinn muulle (-) paikkakunnalle. M3

Sosiaalisen tuen merkitys on alkujaan huomattu etenkin mielenterveystutkimuksessa, mutta nykyään käsite on laajasti käytössä

kuvaamassa ihmisten selviytymisen tarinoita. Resilienssin taito eli taito kestää elämässä tulevia vaikeuksia rakentuu myös sosiaalisen tuen kautta. (Saari 2015, 202–203.)

Haastateltavien mukaan sosiaalinen tuki oli ensi sijassa keskusteluapua, johon pystyi luottamaan joka tilanteessa. Keskusteluihin kuului myös työntekijän sanoittamana erilaiset vaiheet, jotka toipumiseen kuuluu, ja sitä kautta rohkaisu tulevaan.

Jos on huolenaiheita, ni voin puhua heidän kanssaan. Tässä ku puhuminenki auttaa. Ku itekseen kelaa, niin ne paisuu ja tulee räjähdysvaara. M2

Asioita on vaan alkanu miettii eri tavalla. M3

Kolme haastateltavaa kertoi, ettei ollut oikeastaan koskaan saanut hyvää palautetta elämässään. Kokemusasiantuntijan rooli tukijana ja kaverina nousi kuuden vastaajan kertomuksissa valtavan suureksi.

Minua auttaa tosi paljon se, että kehutaan, varmaan siksi kun oon ollu koulukiusattu. Hanke auttaa siihen, että pystyy olla päihtetön. Nyt ku saan hyvää palautetta, nii jaksan ja se iskostuu mun takaraivoon. M5

Yksi vastaaja totesi, että ei tarvitse kokemusasiantuntijan tukea, koska omalla päätöksellään haluaa pitää desistanssiin perustuvan elämänsuunnan. Hänkin pohti, että toisille tuki on erityisen tärkeä, koska heidän ”on helpompi jutella”.

Mä vaan päätin et lopetan ja sit lopetin, en saa vertaistuesta mitään irti. M3

Saari jakaa sosiaalisen tuen lähteet virallisiin ja epävirallisiin, joista jälkimmäiset ovat usein perhe, suku tai puoliso. Ne haastateltavat, joilla verkostoa oli, mainitsivat epäviralliset lähteet itselleen tärkeiksi. Haastatteluissa puhuttiin perheen merkityksestä, ja etenkin äiti ja sijaisäiti nousivat esille. He, kellä oli puoliso tai seurustelukumppani, mainitsivat hänet tärkeänä elämässään. Kuitenkin suurimpana päihitteettömyyteen ja rikoksettomaan elämään motivoivana sosiaalisena verkostona mainittiin omat lapset. Myös työntekijöiltä saatava ns. virallinen tuki mainittiin erikseen useassa asiayhteydessä (Saari 2015, 202–203), ja joistain puheenvuoroista sen merkitys todella nauliintui valmennettavan elämän merkkipaaluksi.

No oikeestaan siis iha kaikenlaista apuu mitä ikinä oon tarvinnukkaa. N1

Se suurin hyöty, et ku siinä on 2 päihdetaustaista työntekijää tekemässä rehellistä, palkallista työtä meidän kaltaisten asiakkaiden kanssa. Jos on se oma kokemus ja toimii meille esimerkkinä, et mitä se elämä voi olla ku päihteiden käytön lopettaa, se on se ykkösjuuttu. M8

Aina on tsempattu paljon, et älä menetä usko ittees. M7

Sosiaalisen tuen, kannustuksen ja tsemppaamisen tarve rikoksettoman ja päihteettömän elämäntavan toteutumiseksi tutkimustuloksien perusteella on kiistaton (Ijäs 2017,68).

Et voi puhua ilman pelkoa, et tulee tuomituksi, et kynnyks on matala. M8

Kuten yllä oleva kommentti kertoo, tärkeää on hyväksytyksi tuleminen tunne. Haastateltava tarkoittaa matalalla kynnyksellä puheeksi oton helppoutta, mutta se voi olla myös helppo sisäänpääsy tai palvelu ilman ajanvarausta (vrt. Juhila 2018).

Kertomuksissa mainittiin useasti, miten vaikeaa on olla selvin päin, ilman päihteen tuomaa illuusiota siitä toisesta, vahvemmassa minuudesta. Ilman päihteitä pitää osata toimia ja uskaltaa, vaikka pelko tuomituksi tulemisesta on vahva.

Pystyy olla rehellinen, et ku tulee mokailtua, mut silti tsempataan uudelleen yrittää, et eteenpäin vaa. M6

En olis onnistunu näin ilman tota katuhanketta. M7

Oisin varmaan vielä siel ojan pohjalla, oon aika varma asiasta. N1

Haastatteluissa tuli vahvasti näkyväksi valmennettavien kokemus hyväksytyksi tulemisesta. Hankkeen työntekijät eivät tuominneet vaan päinvastoin; kannustivat ja ”sparrasivat”, vaikka kuntoutuminen ja päihteettömyys olivat katkenneet repsahdukseen.

Jokaisen haastattelun aikana keskustelujen päätteeksi kävimme muutamalla sanalla läpi valmennuksen sovittua kestoja. Vastauksista nousi epätietoisuutta, kuten alla olevista kommentteista voi tulkita:

En tiiä kauan oon asiakkaana, ikäraja kai 35 v. M4

Jatkuu kait niin kauan ku haluu et saan päättää ite. M3

Haastateltavat eivät aina tieneet, kuinka pitkään valmennuksen on sovittu kestävän. Puheenvuoroissa viitattiin omaan toiveeseen valmennuksen kestosta tai siihen, että se ei ole vielä tullut puheeksi ja että asiasta saatetaan voida sopia myöhemmin. Valmennuksen ikäraja oli lähes kaikilla tiedossa, ja erityisesti joukon vanhin 36- vuotias totesi, että on saanut olla erityisellä luvalla vielä mukana hetken aikaa, vaikka ”yli-ikäinen” onkin. Vähentynyt kontakti näyttäytyy päihdehalujen kasvamisena.

Kun ei enää tapaa niin usein päihdehimoja on tullu lisää. M5

Toivon, et jatkoa olisi pitkään. M8

Mut tulee tarvii tukee, ei tietoo kauan asiakkuus jatkuu. Mietitää yhes mitä tehää.
M6

Edellä olevat sitaatit näyttävät useamman suunnan, millaisena tulevaisuus voi siintää hankkeen valmennusasiakkaana. Toiveita on saada olla hankkeessa asiakkaana eikä valmennuksen kestosta ollut aina sovittu valmennuksen alkumetreillä. Kiinteä ja riittävän usein toteutuva kontakti ehkäisee kiistatta päihdehaluja. Tuen tarve valmennettavilla oli kokemusten mukaan yksilöllistä. Tuen intensiteetti taas nivoutui kiinteästi kuntoutumisen vaiheeseen, sen keston ja ympäröivän todellisuuden vaikutteisiin.

7 Yhteenveto

7.1 Johtopäätökset

Tutkimuskysymykset käsittelivät desistanssin toteutumisen tekijöitä sekä kokemusasiantuntija-ammattilainen työparimallin merkitystä valmennettaville. Tutkimusta aloittaessani ajattelin päihdeorientaation ja desistanssiin liittyvän viitekehyksen ja ajatusmallin olevan selkeästi erilliset kokonaisuudet, joiden askelmerkit olisivat tutkimuksellisesti selkeää seurattavaa. Viimeistään haastattelujen jälkeen ja teoriaan tutustuttuani jouduin muuttamaan ajatusteni kurssin. Päädyin ajattelemaan Juhilan (2018) tavoin, että elämäntavallinen narratiivi auttaa ymmärtämään asiakkuuden syntyä ja jäin miettimään, miten monilla rajapinnoilla asiakas operoi asiakkuutensa aikana.

Tavoitteenani tutkimuksessa oli saada hankkeen asiakkaiden autenttinen kokemuksen ääni kuuluviin. Tutkimukseni tulokset kertovat, että kokemusasiantuntijan ja sosiaalialan ammattilaisen työparimalli toimi tämän asiakasryhmän kanssa erittäin hyvin. Parityön kokonaisosaaminen vastaa siihen tarpeeseen, jota valmennettavat tunnistavat kaipaavansa kuntoutumisen matkallaan. Kuntoutuminen, jonka tässä liitän rikollisesta elämäntavasta ja päihdeorientaatiosta irrottautumisen, vaatii monitoimijaista tukea. Tuen tulee olla tarpeeseen vastaavaa, autenttista ja valmis joustamaan, ”kun on tilanne päällä”.

Näkemykseni **rikollisesta elämäntavasta ja päihteistä irrottautumiseen** oli valmennettaville hyvin selkeä ja vastauskin yksimielinen. Valmennettavat liittyivät rikollisen toiminnan päihteiden aktiivikäytön tuomaan pakkoon; käyttö piti saada rahoitettua jollain. Prosessia kuvattiin mutkikkaana. Desistanssin toteutuminen vaati ennen kaikkea päihteettömyyttä ja siteiden katkaisua menneeseen elämään. Tuen ja tuntemusten jakamisen mahdollisuuden merkitys koettiin valtavasti tärkeänä. Granfelt (2015, 11) kuvaa rikoksista irrottautumisen prosessia jopa ”myrskyisänä”;

pois pääsy entisestä elämäntavasta ei tapahdu koskaan hetkessä, vaan vähenee pala kerrallaan- toiminnan tiheys harvenee, aluksi vakavimmat rikokset jäävät pois, myöhemmin muukin rikollisuus.

Päihteiden jatkuvampi käyttö voidaan haitta-asteen ja käyttötottumuksen perusteella jakaa riippuvuuteen ja häiriöihin. Kriteerejä ovat mm. pakonomainen tarve saada päihteitä lisää, vieroitusoireet sekä halu jatkaa käyttöä haitoista huolimatta (von der Pahlen ym. 2013,113.) Haastateltavista kaikki totesivat itsellään olevan vahva ja pitkään kestänyt päihderiippuvuus, jonka ikävinä lieveimiöinä oli tapahtunut ”paljon pahaa”. Pahalla viitattiin sekä aineellisiin haittoihin, mutta ensisijaisesti läheissuhteisiin ja pysyviin terveyshaittoihin. Haastatteluissa sain kuulla, millainen onnenpotku korvaushoitoon pääsy on ja miten hankkeen avulla se on toteutunut. Tästä päihteettömyyden mahdollisuudesta haluttiin pitää kiinni.

Kokemusasiantuntija näyttäytyi kertomuksissa tukena, vertaisena ja roolimallina. Tulkintani mukaan tunneyhteys yhdistettynä toteutuneisiin tapaamisten aikaisiin aktiviteetteihin vertautuu ystävyyteen. Kokemusasiantuntijuutta toverisuhteen kontekstissa tuotiin niin voimakkaasti haastatteluissa esille, että horisontaalisen asiantuntijuuden kriteerit täyttyivät vahvasti. Siinä asiantuntijuus on jaettua ja vastavuoroista ja asiakkaan kanssa asetetaan samalle tasolle. (Juhila 2006, 137–138.)

Vertaisuuden ja tuen funktion vahvuus ei myöskään korreloinut kuntoutuksen keston tai päihteettömyyden ja desistanssin vaiheisiin. Tarkoitan tällä sitä, että kokemusosaajan rooli asiakkaan ajattelussa vaihteli henkilökohtaisen tarpeen mukaan koko valmennuksen ajan. Kokemusasiantuntija oli työskentelyn aluksi tärkeä luomalla siltaa ammattilaisen ja valmennettavan välille. Matkan jatkuessa roolimallina toimimisen osuus kasvoi ja mitä pidemmälle kolmannen vaiheen eli sosiaalinen desistanssi elämänmuutoksineen eteni, sitä tärkeämmäksi vertainen koettiin. Kuten itse kokemusasiantuntijana toimiva Ylönen (2019, 59) painottaa, tarve erilaiseen osaamiseen ja työparityön painottamiseen riippuu myös kuntoutumisen ja desistanssin vaiheesta (ks. esim. Farrall 2021; Kaarakka 2024).

Työparimallista saadut kokemukset olivat valmennettavilla hyvin samankaltaisia keskenään. Ammatillaisuus koettiin hyvänä lisänä etenkin virallisemmassa asiointissa tai kun piti ottaa haltuun isoja asiakokonaisuuksia. Ammatillisella koettiin olevan kokemusasajaa enemmän lainopillista ja byrokraattista osaamista esimerkiksi monien hakemusten täytössä, ”hakemusrumbassa”. Työparimallissa toteutui kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen jaettu osaaminen, joka rakentui yhteisesti asiakkaan parhaaksi. Turkka & Saarholm toteavat (2023, 289) työparimallin ja parityöskentelyn avaavan ovia kohti tasa-arvoisempaa ja dialogisempaa kohtaamista. Kun työntekijät tuovat omat elämäkokemuksensa ja erilaiset näkemyksensä yhteiseen keskusteluun se mahdollistaa uudella tavalla raikkaita ja moniäänisiä tulokulmia.

Asumisen- ja elämäntaitojen osaaminen tunnistettiin riittäväksi tai jopa erittäin hyväksi. Toisaalta tunnistettiin, että joko taitoja ei ollut vielä ehtinyt kertyä tai niissä oli kohentamisen varaa. Moni oli aikuisikänsä aikana ehtinyt asua vuokra-asunnossa useamman kerran yksin tai perheellisenä. Osaamista siis oli, mutta päihdehaitat esiintyivät sekundäärisinä erityisesti tällä elämänalueella. Asunnottomuuden kokemukset olivat pitkiä ja toistuvia, kokemuksia oli myös varoituksista ja häätötoimenpiteistä. Kaikki kuntoutuminen vaatii kunnossa olevat perusasiat, kuten asunto, joka tuntuu kodilta, ja jossa kokee olonsa turvalliseksi (Ijäs 2017,68). Tähän toteamaan on helppo yhtyä, niin arvokkaaseen asemaan oma koti nousi haastateltavien ajatuksissa.

7.2 Jatkokehitysehdotukset

Aineistosta nousi esille itselleni yllättäviä tuloksia, jopa siinä määrin, etten malttanut olla avaamatta teemoja hieman lisää. Tarkasteltuani aineistoa ymmärsin, että tulokset näyttäytyvät intentionaalisesti jatkokehittämisen tulokulmasta; emotionaalinen tuki, neuroerityisyys ja valmennettavan ymmärrys asiakkuussopimuksesta. Esittelen seuraavassa tulevaan alueelliseen hanketyöskentelyyn joitakin kehitysehdotuksia.

Emotionaalinen ja psykososiaalinen tuki

Parhaan lopputuleman desistanssin ja onnistuneen asettumisen yhteiskuntaan antaa lopulta hyvin yksinkertainen resepti. Nämä rikoksilla oireilevat nuoret aikuiset, jotka elämäntarinoissaan kuvasivat monia haaksirikkoja, painottivat kannustuksen ja henkilökohtaisen tarpeen mukaan räätälöidyn tuen tarvetta. Kuten myös Foxin (2022) toteaa, interventiot, jotka ovat asiakkaan tarpeen mukaan suunniteltuja, antavat parhaan vasteen kuntoutumiselle. Sosiaalinen tuki kantaa myös rikoksettomaan elämäntapaan ja ajattelumalliin.

Haastattelurunko ei sisältänyt emotionaalisen tuen teemaa. Tuloksissa kuitenkin yllättivät keskustelujen ulkopuolelta tulleet, lakonisestikin lausutut tarpeet saada kannustusta ja hyväksyntää. Emotionaalisen tuen tarve oli suorina määreitä, kuten ”sparraus, tsemppi ja hyvä palaute iskostuu mun takaraivoon”. Toisaalta psykososiaalinen kannustus näyttäytyi kokemusasiantuntijan kanssa yhdessä olemisena ja tekemisinä, kaverillisina ja vertaisina suhteina. Perustelu tarpeelle oli ilmeinen, kuten tuloksissa todettiin; toipumisen ehtona entisestä elämästä oli luovuttava. Tärkeää on ymmärtää ja osata kohdata negatiiviset tunteet ja epäilykset onnistumisesta, silloinkin kun kohdataan vastoinkäymisiä. Oikea-aikainen ja riittävä tuki olivat valmennettaville ensisijaisen tärkeitä erityisesti niinä hetkinä, kun usko muutokseen horjuu. Niitä hetkiä olivat eri syistä tapahtuneet retkahdukset takaisin päihdemaailmaan. Niiltä reissuilta asiakkuuteen paluu, jos joku, sai haastattelujen mukaan nöyräksi, etenkin, kun aina sai kokea olevansa hyväksytty ja tervetullut. Yksin pärjäämisen eetos (ks. Iivonen 2021) ei mahdu eikä se kuulu tähän todellisuuteen.

Hankkeessa on siis työskennelty luoden periksiantamattomuuden sekä toiveikkuuden ilmapiiriä ja näkökulmaa. Westerlund- Cook (2023, 95) esittää, toivotietoisuus on taito, jota tulisi vaalia ja kasvattaa. Toiveikkuuden lisäksi tarvitaan tahtoa ja kykyä suunnistaa. Jos jotain puuttuukin, tarvitaan siihen toista ihmistä avuksi. Jos valmennettavalla on omaa tahtoa puskea kohti desistanssia, saattaa työntekijällä tulla tarve ohjata eli antaa valmennettavalle kartta, jonka avulla voi suunnistaa kohti tavoitetta.

Jos taas suunta onkin oikea, mutta oma tahto ei jaksakaan kantaa, tarvitaan tueksi ja vierellä kulkijaksi toista ihmistä, hankkeen työntekijää.

Neuropsykiatrinen osaaminen

Neuropsykiatriset haasteet tuovat oman erityisosaamisen tarpeensa hanketyöhön tämän asiakasryhmän kanssa. Haastatteluissa keskusteltiin elämän erilaisista tapahtumista ja tapahtumaketjuista. Muisteltiin lapsuutta, identifioitumista ”villiksi lapseksi” sekä nuoruutta tapahtumarikkaana aikana, jos kohta aikuisuuttakin. Narratiivit kulkivat tilanteissa, joissa tapahtumat tapahtuivat ajatusten tullessa vasta perässä. Päihteiden käytön nähtiin lisäävän entisestään impulssikontrollin puuttumiseen liittyvien ei-toivottujen tilanteiden syntyä. Useat tutkimukset todentavat (ks. esim. Deas 2006, 21–22; von der Pahlen ym. 2013, 111; Kivimäki 2020, 10; ADHD-liitto 2024), että aikaisin nuoruudessa aloitettu runsaampi päihteiden käyttö tuo useasti tullessaan myös mielenterveyden problematiikkaa. Yleisimpiä ovat ahdistuneisuus- ja masennushäiriöt, sekä käyttäytymiseen ja tarkkaavuuteen liittyvät häiriöt. ADHD:n (attention-deficit hyperactivity disorder) liittyvissä tutkimuksissa on sen todettu aiheuttavan impulssikontrollin heittelyä, tarkkaamattomuutta ja huomattavaa ylivilkkautta. Kaikki edellä mainitut mielenterveyden ja toiminnan haasteet altistavat kasvaneelle päihdehäiriölle, sosiaalisille sekä psyykkisille pulmille ja aiheuttavat siten kasvavaa riskiä syrjäytymiselle.

Valmennus ja asiakkuuden kesto

Asiakkuuden kesto ja tehdyt sopimukset näyttäytyivät haastateltavien tulevaisuustiedoissa hatarina. Kestoa tiedetty, tai ehkä valmennuksen päättymistä ei haluttu ajatella? Hankkeen yläikärajaa hipovat sanoivat työskentelyn ehkä loppuvan. Ikärajan jo ylittänyt valmennettava arveli oman työskentelynsä pian loppuvan. Muuten puheissa toistui ajatus omasta toiveesta ja tahdosta asiakkuuden kestolle.

Asiakasprosessin ideaalissa on tarkka vaiheistus; aloitus, työskentely vaiheineen ja lopettaminen arvioiteineen, kuten Juhila (2018) sanoo. Edelliseenkin nojautuen ajattelen, että asiakasta palvelevaa on tarkentaa reunaehtoja, jotta asiakkaan ideaali ja valmennuksen mahdollisuudet toteutua eivät karkaisi liikaa toisistaan.

7.3 Pohdinta

Tutkimukseni paikantuu ylisektoraalisesti sosiaalityön vaativan erityisosaamisen, kuntoutuksen, rikoserityisyyden ja päihdeosaamisen kautta ihmisen perustarpeisiin eli omaan kotiin, ihmissuhteisiin ja kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemukseen, inhimillisyyteen itseensä. Olen tarkastellut näitä kenttiä usean viitekehyksen kautta. Olen myös saanut tutkijan positiolleni luottamuksen heiltä, joiden usko järjestelmään ja itseensä on horjunut kerran, jos toisenkin.

Tutkimuksen tekoni oli polveileva eikä vastoinkäymisiltäkään vältytty. Kun useampi haastateltava katosi kesälaitumille ja kävi ilmi, että en tule pääsemään tavoiteltuun kymmeneen haastatteluun, pidin mielessä Hakalan ohjeen ja muistutin itselleni: laadullisen tutkimuksen kelvollisuutta ei määritä kerätyn aineiston määrä, vaan miten tutkijana osaan tuloksia hyödyntää (Hakala 2018, 20). Tutkijan intressiä sain kirkastaa kiivaammin silloinkin, kun hankkeen projektipäällikkö vaihtui kesken prosessin. Kuitenkin Nuorisotasuntoliiton vankkumaton luottamus työhöni, syvä ammatillinen kiinnostukseni aiheeseen ja vahva tahtoni viedä tutkimus läpi motivoivat haasteiden keskellä. Saan myös ilokseni kirjoittaa tutkimuksellisen ääneni tähän Nuorisotasuntoliiton hankkeen historiaan. Tutkimus tuloksineen tuottaa samalla lisää osaamista työyhteisöni ja verkostojeni lisäksi itselleni ammatilliseen kehittymiseen ja tulevana erityissosiaaliohjaajana.

Sosiaalityön laajassa valtakunnallisessa selvityksessä nostettiin yhdeksi voimavaraistavaksi tavoitteeksi kumppanuuksien rakentaminen paikallistuntemusta omaavan järjestökentän kanssa.

Toinen painopiste on osallistavan sosiaalityön lisääminen ja yhteiskehittäminen, jossa kokemusasiantuntijuutta käytetään laajemmin. (Karjalainen ym. 2019, 28–29.) Kaakinen ym. (2023, 66) taas peräänkuuluttavat lisää palveluita vakavia ja toistuvia rikoksia tekeville nuorille. Tutkimukseni tulokset antavat osoittaa, että KATU-hankkeen moneen asiakastyön tarpeeseen ja toiveiseen vastaava työskentely vastaa myös edellä mainittuihin yhteiskunnallisesti tärkeisiin haasteisiin.

Viimeisenä haluan lähestyä kokemusasiantuntijuutta työntekijyyden kautta ja mainitsen kokemusasiantuntijan työssä jaksamisen, vaikka se poikkeakin haastattelun teemoista. Kuten aiemmin tutkimuksessa esitin, on rikos- ja päihdetaustainen kokemusasiantuntija usein uuden ja suurenkin äärellä aloittaessaan uraa ihmisläheisessä työssään. Tutkimusteoriassa todennetaan monin äänin desistanssin matka, joka toteutuu raskaana eikä suinkaan helpoimpana kulkea. Rikos- ja päihdetaustaisen kokemusasiantuntijan koulutusta kehitetään paljon huomioiden tärkeinä tähänastiset osaamistarpeet (vrt. Keijo-hanke). Psykososiaalisen tuen tarve ulottuu myös sitä työtä tekeviin koskien yhtä lailla kokemusosaajaa kuin ammattilaistakin.

Tutkimustulosten valossa yhdyn Isosävin (2023, 243, 256–266) tärkeään huomioon ottaa erityisesti tarkasteluun työntekijöiden jaksaminen työssään. Ihmissuhdetyö antaa tekijälleen paljon ja työroolin tuoma ammatillisuus juurtuu tekijäänsä ajan kuluessa. Usein ihmissuhdetyöhön hakeudutaan oman rikkinäisen taustan motivoimana. Tämä näyttäytyy ristiriitaisena ajatellen, että työntekijän uupumisen riski kasvaa, joka peilautuu asiakkaaseen ja se taas kasvattaa entisestään myötätuntouupumuksen riskiä. Tarve kollegiaaliselle tuelle, neuvonnalle ja työnohjaukselle onkin suurimmillaan uutta työuraa aloittaessa.

Olen tämän tutkimuksen tulosten innoittamana tarkastellut kaikkia edellä mainittuja valikoituja teemoja ja nostanut esille ajatuksia myös kehittämisen tulokulmasta. Narratiivi kuuluu teemoissa ensisijaisesti nuorten lainrikkokojien äänellä, joita tutkijan vapaudella olen nostanut keskiöön, vaikka yhteiskunnallinen kaiku mielestäni kaiken myös toisintaa.

KATU-hankkeen aloittamalla työllä on valtaisa tilauksensa yhdeksi asiakkaiden keskuudessa tehtäväksi vertaisuus- ja kokemusasiantuntijamalliin perustuvaksi työmuodoksi. Tutkimukseni tulokset kertovat siitä valmennettavien lukuisissa puheenvuoroissa ja äänettömissä toiveissa kokemusosaamisen ja jaetun osaamisen eduksi, unohtamatta edellä mainittua kumppanuutta, yhteiskehittämistä ja palvelujen lisäämisen tarvetta. KATU-hankkeen palvelukuvaus vastaa mainiosti tähän tarpeeseen, koska kuitenkin jokainen meistä haluaa ja ansaitsee olla paras oma itsensä ja elää itsensä oloista elämää tulevaisuutta tavoitellen, ilman menneisyyden leimaa (Westerlund-Cook 2023,98).

Tutkimukseni siirtyy nyt niille kaduille, koteihin ja puolimatkan paikkoihin missä ovat tulevat valmennettavatkin. KATU 2.0 on aloittanut uusilla hankealueilla nuorten valmennuksen alueellisen erityistarpeen mukaisesti. Tutkimuksen opit tullaan implementoimaan hanketyöntekijöiden perehdytykseen ja hankkeen jatkokehittämiseen. Tutkimuksen anti toteutuu nähdäkseni mitä parhaiten; hankekehittämisen lisäksi tutkimusmatkani opeista hyötyvät oman työkenttäni lukuisat nuoret asiakkaat.

Lähteet

Aaltonen, M.; Kivivuori, J., Tyni, S., Lehti, M. & Virtanen, M. 2021. Vapautuneiden vankien asunnottomuus: kehitys, taustatekijät ja yhteys uusintarikollisuuteen. *Lakimies* 3–4/2021. Viitattu 13.4.2024. https://www.lakimiesyhdistys.fi/wp-content/uploads/2021/06/Lakimies-3_4_2021.pdf, 412–438.

ADHD-liitto. 2024. Yleistä tietoa adhd:stä. Viitattu 13.5.2024. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/yleista-tietoa-adhdsta/>

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos. Riika: InPrint.

Allea (All European Academies) 2020. Tutkimusetiikan eurooppalaiset käytännöt ja ohjeistus. The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised Edition -ohjeen suomennos. Viitattu 19.2.2024. https://allea.org/wp-content/uploads/2020/08/Finnish_European_Code_of_Conduct_digital-final.pdf.

Asunnottomat. 2023. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Viitattu 11.4.2024. [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2023\(66463\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2023(66463)).

Asunto ensin. 2023. Y-säätiö. Viitattu 21.11.2023. <https://asuntoensin.fi/tietoa/asunto-ensin/>.

Best, D.; Beckwith, M., Haslam, C., Haslam, S., Jetten, J., Mawson, E., & Lubman, D. I. 2016. Overcoming alcohol and other drug addiction as a process of social identity transition: the social identity model of recovery (SIMOR). *Addiction Research & Theory*, 24(2). Viitattu 12.4.2024. <https://doi.org/10.3109/16066359.2015.1075980>, 111–123.

Deas, D. 2006. Adolescent Substance Abuse and Psychiatric Comorbidities. *Journal of Clinical Psychiatry* 67, Suppl 7. Viitattu 2.4.2024. https://www.psychiatrist.com/wp-content/uploads/2021/02/10501_adolescent-substance-abuse-psychiatric-comorbidities-epidemiology-survey-assessment-comorbidity-outc.pdf, 18–23.

Degerman, M. 2024. Stea-avustuksen vaikutus asunnottomuustyössä. Asunto Ensin Verkostokehittäjät. Y-säätiö. Viitattu 11.5.2024. <https://ysaatio.fi/wp-content/uploads/2024/04/Stea-avustuksen-vaikutus-asunnottomuustyossa.pdf>.

Elonheimo, H. 2010. Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turun yliopinton julkaisuja - Annales Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C osa – tom. 299. Väitöskirja. Oikeustieteellinen tiedekunta. Oikeussosiologian ja kriminologian oppiaine. Viitattu 21.1.2024. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/59505/AnnalesC299Elonheimo.pdf?sequence>.

Erkkilä, E. 2011. Asunnottomuus ja sosiaalityö. Teoksessa Kananaja, A.; Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) Aikuissosiaalityön käsikirja. Kolmas uudistettu painos. Tallinna: Raamattutrukikoda, 286–289.

Eskola, J.; Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 27–51.

European Platform on Combatting Homelessness. 2024. Viitattu 22.1.2024. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1550&langId=en>.

Farrall, S. & Calverley, A. 2006. Understanding desistance from crime – emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation. Open University Press. Uk by Bell & Bain Ltd, Glasgow. Viitattu 10.2.2024. <http://www.8-926-145-87-01.ru/wp-content/uploads/2014/12/Stephen-Farrall-Adam-Calverley-Understanding-desistance-from-crime-Crime-and-Justice-20051.pdf>.

Farral, S. 2021. International perspectives and lessons learned on desistance. Desistance from crime implications for research, policy, and practice. U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs. National Institute of Justice. Viitattu 11.2.2024. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/301497.pdf>.

Fox, K. J. 2022. Desistance frameworks. Aggression and Violent Behavior. Volume 63, March–April 2022, 101684. Viitattu 3.5.2024. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101684>.

Granfelt, R. 2013. Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Teoksessa: Hyväri, S. & Kainulainen, S. (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 39. Viitattu 14.2.2024. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140358/A39%20ISBN%209789524932165.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 209–227.

Granfelt R. 2015. Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja. Viitattu 31.1.2024. https://ysaatio.fi/assets/files/2015/11/asumissosiaalinen_tyo_julkaisu_web.pdf.

Granfelt R. 2017. Vankeuden värittäjä haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M.; Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tallinna: Raamattutrukikoda, 378–397.

Granfelt R. 2022. Asumissosiaalinen työ marginalisaation vastaisena psykososiaalisena ja suhdeperusteisena työnä. Teoksessa Jokinen, A.; Raitakari, S. & Ranta, J. (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä. Turenki: Hansaprint, 233–268.

Hakala, J. T. 2018. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 14–26.

Harrikari, T. & Tiitinen, L. 2022. Rikoksia tekevät lapset ja nuoret olleet huolen aiheena kautta historian. Haaste, 22(4). Oikeusministeriö. Viitattu 10.5.2024. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/84918/Rikoksia%20tekev%C3%A4t%20lapset%20ja%20nuoret%20olleet%20huolen%20aiheena%20kautta%20historian_HAASTE%202022-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Hietanen, P. 2023. Yhdessä tukien- huomioita ammattilaisen ja vertaistukijoiden yhteistyöstä. Teoksessa Malinen, K.; Itäpuisto, M., Moilanen, J., Kiili, J. & Punna, M. (toim.) Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Tampere: Vastapaino, 139–148.

Hiltunen, J.; Mansikkala, J. & Taipale, T. 2023. Rikosseuraamukset nuorten rikoskierteissä. Teoksessa Turkka, H. & Saarholm, J. (toim.) Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 340–358.

Hirschovits-Gerz, T.; Sihvo, S., Karjalainen, J. & Nurmela, A. 2019. Kokemusasiantuntijuus Suomessa. Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja toiminnan käytännöistä. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). Työpöytä 17/2019. Viitattu 2.12.2023.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138436/URN_ISBN_978-952-343-354-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hokkanen, S. 2019. Asumissosiaalisen työn opas työntekijöille. Asuminen puheeksi. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat – varhainen välittäminen, osallisuus ja asumisen tuki (AKU) –hanke. Tampereen kaupunki ja Euroopan unioni. Viitattu 25.4.2024.

<file:///C:/Users/Admin/Downloads/Asumissosiaalisen%20ty%C3%B6n%20opas.pdf>.

Housing First Europe. 2024. The Housing First Europe Hub. A European Platform which aims to further develop and promote Housing First in Europe. Viitattu 7.5.2024. <https://housingfirsteurope.eu/>.

Iivonen, E. 2021. Pärjäämisen eetos, sosiaalinen etäisyys ja köyhien perheiden syyllistäminen. Takuusäätiö. Viitattu 12.5.2024.

<https://www.takuusaatio.fi/julkaisu/parjaamisen-eetos-sosiaalinen-etaisyys-ja-koyhien-perheiden-syyllistaminen/>

Ijäs, M. 2017. Järjestöjen osaamista rikostaustaisten kuntoutuksessa ei ole varaa heittää soten myötä menemään. Teoksessa Lindström, J. & Kuparinen, K. (toim.) Sosiaalityötä muurien sisä- ja ulkopuolella. Ammattilaisten näkemyksiä vankien parissa tehtävästä sosiaalityöstä. Laurea julkaisut 85. Laurea-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Kopio Niini Oy. Viitattu 15.4.2024. https://www.academia.edu/91720805/Sosiaality%C3%B6t%C3%A4_muurien_sis%C3%A4_ja_ulkopuolella_Ammattilaisten_n%C3%A4kemyksi%C3%A4_vankien_parissa_teht%C3%A4v%C3%A4st%C3%A4_sosiaality%C3%B6st%C3%A4?uc-sb-sw=6466846, 57–70.

Innokylä. Työparimalli vakiintumassa rikosseuraamusalalle. 2022. Viitattu 24.1.2024. <https://innokyla.fi/fi/ajankohtaista/tyoparimalli-vakiintumassa-rikosseuraamusalalle>.

Isosävi, S. 2023. Ihmissuhdetyöntekijän omien turvattomien ja traumaattisten kiintymyskokemusten huomioiminen osana ammattitaitoa. Teoksessa Linner Matikka, J. & Hipp, T. (toim.) Traumainformoitu työote. 2., päivitetty painos. Viro: Printon, 242–262.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Juhila, K. 2018. Aika, paikka ja sosiaalityö. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. Tallinna: Raamatrükikoja OU. Viitattu 20.2.2024. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686709>. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Kaakinen, M., & Näsi, M. 2021. Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys ja tekomäärät Suomessa 1995–2020. *Kriminologia*, 1(1). Viitattu 2.2.2024. <https://doi.org/10.54332/krim.109017>, 5–19.

Kaakinen, M.; Näsi, M. & Danielsson, P. 2023. Teoksessa Turkka, H. & Saarholm, J. (toim.) Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 52–69.

Kaarakka, O. 2024. Näkökulmia desistanssiin. Laurea Ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.4.2024. https://canvas.laurea.fi/courses/9045/pages/luentovideo-tutkimuksen-nakokulmia-desistanssiin?module_item_id=448323. Vaatii käyttäjätunnuksen.

Karjalainen, P.; Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta 2030. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki.

Kaskutas, L. A.; Borkman, T. J., Laudet, A., Ritter, L.A., Witbrodt, J., Subbaraman, M. S., Stunz, A. & Bond, J. 2014. Elements that define recovery: the experiential perspective. *J Stud Alcohol Drugs*. 2014 Nov;75(6). Viitattu 10.4.2024. doi: 10.15288/jsad.2014.75.999. PMID: 25343658; PMCID: PMC4211341, 999–1010.

Kinnunen, V. 2020. ”Teillä se vaan toimii”- työparimallilla työskentely rikostaustaisten kanssa. Teoksessa Salmi, E.; Lindström, J. & Schellhammer-Tuominen, M. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja- Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea- julkaisut 151. Laurea ammattikorkeakoulu.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/352504/Laurea%20julkaisut%20151.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, 11–121.

Kivimäki, S. 2020. Rikostaustaiset naiset asiakkaina. Opas työn tueksi. Naiset näkyviksi -hanke. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 26.2.2024. <https://rets.fi/wp-content/uploads/2020/12/Rikostaustaiset-naiset-asiakkaina.pdf>.

Kokemusasiantuntijapankki - KAP Vantaa. 2024. Viitattu 24.4.2024. <https://kapvantaa.fi/>.

Kuronen, M. 2022. Marginaalisuuden, haavoittuvuuden ja nais erityisyyden käsitteellisiä paikannuksia. Teoksessa Jokinen, A.; Raitakari, S. & Ranta, J. (toim.) Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia jäsenyyksiä. Turenki: Hansaprint, 55–84.

Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli R. & Aaltola J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy.

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Väitöskirja. Terveystieteiden tiedekunta. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 23.4.2024. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/9894/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Laitinen, M. & Nikupeteri, A. 2017. Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Turenki: Hansaprint Oy, 427–458.

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015. Viitattu 1.4.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>.

Laki valvotusta koevapaudesta. 23.8.2013/629. Viitattu 9.5.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>.

Lappi-Seppälä, T. 2022. Seuraamusjärjestelmän pääpiirteet. Teoksessa Lappi-Seppälä, T.; Hakamies, K., Helenius, D., Melander, S., Nuotio, K., Ojala T. & Rautio, I. (toim.) Rikosoikeus. Viides painos. Liettua: Balto Print, 157–159.

Lehti, M.; Kivivuori, J., Raeste, A., Aaltonen, M. & Tyni, S. 2021. Vankien asunnottomuus ja liikkuvuus sosiaalisen integraation haasteena: systemaattinen katsaus. Lakimies 3–4/2021. Viitattu 13.2.2024. https://www.lakimiesyhdistys.fi/wp-content/uploads/2021/06/Lakimies-3_4_2021.pdf, 365–411.

Lempiäinen, E. 2022. Sidosryhmäyhteistyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 2.4.2024. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220608133128/7Zrdylskj/Sidosryhmayhteistyon_linjaukset.pdf.

Leppo, A. 2020. Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa. Kriminaalihuollon tukisäätiö. 3. painos. Tampere: Hermes. Viitattu 21.1.2024. https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2021/01/opas_verkko.pdf.

Leppämäki, S. 2017. ADHD:n yhteys rikollisuuteen. Käypä hoito. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Viitattu 8.5.2024. <https://www.kaypahoito.fi/nix00924>.

Lindström, J. & Hagman, A. 2020. Keijolaiset palvelujärjestelmää kehittämässä. Teoksessa Salmi, E.; Lindström, J. & Schellhammer- Tuominen, M. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja- Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea- julkaisut 151. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.4.2024, <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/352504/Laurea%20julkaisut%20151.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, 110–113.

Lindström, J. & Rantanen, T. 2021. Experts of the streets: The thoughts of experts by experience with a history of crime and substance abuse on working as a team with professionals. European Journal of Probation, 13(3). Viitattu 27.4.2024. <https://doi.org/10.1177/20662203211028250>, 226–241.

Lindström, J. & Toikko, T. 2022. Survival stories as access to society. People with history of a crime as experts by experience. *Ordic journal of criminology*. Vol. 23, No. 1. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2021.1918435> 2021 The Author(s). Viitattu 29.1.2024. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/2578983X.2021.1918435?needAccess=true&role=button>, 3–22.

Lindström, J. 2024. Survival stories as access to society. Narrative research on experts by experience with a history of crime and substance abuse. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 316. Väitöskirja. University of Eastern Finland Kuopio 2024. Joensuu: Punamusta Oy. Viitattu 11.4.2024. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/31518/urn_isbn_978-952-61-5114-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Liukko, E. & Karjalainen, P. 2023. Asunnottomuustyön ytimessä. Asunnottomuutta vähentävien sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämishankkeiden loppuraportti. Työpaperi 46/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 13.2.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147929/URN_ISBN_978-952-408-225-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Malinen, K.; Itäpuisto, M., Moilanen, J., Kiili, J. & Punna, M. 2023. Esipuhe. Teoksessa Malinen, K.; Itäpuisto, M., Moilanen, J., Kiili, J. & Punna, M. (toim.). Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Tampere: Vastapaino, 9–18.

McCarthy, L. 2013. Homelessness and identity: a critical review of the literature and theory. *People, Place & Policy Online*: 7/1. Sheffield Hallam University Research Archive. Viitattu 20.3.2024. https://shura.shu.ac.uk/14748/1/homelessness_identity_review_literature_theory.pdf, 46–58.

Meriluoto, T. 2018. Making Experts-by-experience. Governmental Ethnography of Participatory Initiatives in Finnish Social Welfare Organisations. JYU dissertations 38. Väitöskirja. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 31.1.2024. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/60096/978-951-39-7603-3_vaitos24112018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Moffitt, T.E. 2018. Male antisocial behaviour in adolescence and beyond. *Nat Hum Behav* 2. Viitattu 2.2.2024. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0309-4>, 177–186.

Muurinen, T. 2021. Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen. *Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021*. Viitattu 17.4.2024. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210830085518/7SwOchBUn/Alaikaiset_ja_nuoret_vangit_selvitys_2021.pdf.

Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. *Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2017/1*. Viitattu 22.1.2024. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/sHXtIjtbL/RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf.

Mäntylä, E. 2023. Kokemusasiantuntijapankin hyötyjen arviointi. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Viitattu 15.4.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146338/TUTI2023_015_Kokemusasiantuntijapankin%20hy%c3%b6tyjen%20arviointi_s.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

NAL. 2024a. Edunvalvonta ja vaikuttaminen. Nuorisoasuntoliitto. Viitattu 12.3.2024. <https://nal.fi/mika-nal/edunvalvonta-ja-vaikuttamistyo/>.

NAL. 2024b. KATU-hanke. Nuorisoasuntoliitto. Viitattu 8.4.2024. <https://nal.fi/mika-nal/katu-hanke/>.

NAL. 2024c. Kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen yhteistyö. Työparimalliopas. Nuorisoasuntoliitto. Viitattu 24.2.2024. <https://nal.fi/wp-content/uploads/2023/01/Työparimalliopas-katuhanke-2023.pdf>.

NAL. 2024d. Mitä me NALissa teemme? Nuorisoasuntoliitto. Viitattu 20.1.2024. <https://nal.fi/mika-nal/mita-me-nalissa-teemme/>.

NAL. 2024e. KATU-hanke tiedote. Nuorisoasuntoliitto. Viitattu 20.1.2024. https://nal.fi/wp-content/uploads/2021/08/KATU_hanke_tiedote_2021.pdf.

Nikula, K. & Normann, M. 2023. Eettisesti kestävä kokemusasiantuntijuus rikosseuraamusalalla- tilaajan näkökulma. Teoksessa Kaarakka, O. & Nikula, K. (toim.) Rikosseuraamusalan etiikka- käsitteistä käytäntöön. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1 | 2023. Puna-Musta Oy. Viitattu 9.5.2024. https://www.rskk.fi/material/collections/20230125123757/HphB3WjuJ/RISE_Rikosseuraamusalan_etiikka_WEB.pdf, 106–125.

Oikeusministeriö. 2018. Arviomuistio rikoslain viimeaikaisesta kehityksestä ja tulevista kehitystarpeista. Eräät seksuaali-, väkivalta-, rattijuopumus- ja talousrikokset. Viitattu 4.2.2024. Oikeusministeriön julkaisu 7/2018. Helsinki: Oikeusministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160660/OMML_7_2018_Rangaistusten_oikeasuhtaisuus.pdf, 13-21.

Oikeusministeriö. 2024. Kriminaalipolitiikka. Viitattu 12.4.2024. <https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka>.

Pekkarinen, E.; Haikkola, L., Hästbacka, N., Karhunen, H. & Schalin, A. Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Viitattu 12.4.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161548/34_Kuka%20vastaa%20nuorten%20rikoksiin.pdf.

Perttula, R. 2021. Nuorten aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö. Teoksessa Matthies, A-L.; Svenlin, A-R. & Turtiainen, K. (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. Helsinki: Gaudeamus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 20.1.2024. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523456839>.

Please, N. 2016. Asunto ensin-opas. Eurooppa Bryssel: Feantsa. Viitattu 19.4.2024. https://housingfirsteurope.eu/wp-content/uploads/2021/12/1.Asunto-Ensin-opas_WEB-27.10..pdf.

Puusa, A. 2011a. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat- perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Tallinna: Printon Trükikoda, 73–87.

Puusa, A. 2011b. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat- perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Tallinna: Printon Trükikoda, 114–125.

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda, 145–156.

Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda, 103–117.

Puusa, A & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda, 75–85.

Rikoksantorjuntaneuvosto. 2024a. Uusintarikollisuuden ehkäisy. Oikeusministeriö. Viitattu 28.4.2024. <https://rikoksantorjunta.fi/uusintarikollisuuden-ehkaisy>.

Rikoksantorjuntaneuvosto. 2024b. Varhainen tuki ja syrjäytymisen ehkäisy. Oikeusministeriö. Viitattu 28.4.2024. <https://rikoksantorjunta.fi/varhainen-tuki-ja-syrjaytymisen-ehkaisy>.

Rikoslaki 13.6.2003/515. Viitattu 2.5.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L3>.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja. 2022. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 3.3.2024. https://www.rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rskk_yhteiset/dokumentit/p8tplmq0/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2022_FI.pdf.

Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2019. Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 163. Viitattu 21.11.2023. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_ii_web.pdf, 8.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 2.2.2024. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html.

Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Tallinna: Printon Trukikoda.

Saari, J. & Kainulainen, S. 2021. Johdanto: Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, J. (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tallinna: Raamattutrukikoda, 11–37.

Salovaara, U. 2021. Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve. Teoksessa Matthies, A-L.; Svenlin, A-R & Turtiainen, K. (toim.) Aikuissoisaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. E-kirja Ellibs-kirjapalvelussa. Helsinki: Gaudeamus. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 2.3.2024. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523456839>.

Schellhammer-Tuominen, M. & Salmi, E. 2020. Keijo-hanke työllistymistä edistämässä. Teoksessa Salmi, E.; Lindström, J. & Schellhammer- Tuominen, M. (toim.) Maailma tarvitsee Keijoja- Näkökulmia rikos- ja päihdetaustaisten kokemusasiantuntijuudesta. Laurea- julkaisut 151. Laurea ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.5.2024. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/352504/Laurea%20julkaisut%20151.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, 100–109.

Sisäministeriö. 2019. Enska - Poliisin ennalta estävän työn strategia 2019–2023. Sisäministeriön julkaisuja 2019:3. Helsinki: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto. Viitattu 3.4.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161300/SM_3_19_EN_SKA.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Viitattu 25.3.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.

Suonio M. 2014. Sosiaalityö ja penologia. Sosiaalityö rangaistusteoreettisessa ajattelussa. Teoksessa Linderborg, H.; Suonio, M. & Lassila, T. (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Viitattu 3.2.2023. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/NdFcArAZr/RISE_1_2014_Sosiaalityo_ja_sosiaalinen_tuki_280214web_versio1.3.pdf.

Sæbjørnsen, S.E.N.; Hean, S. & Ødegård, A. 2021. Facilitating Understanding of Ex-Prison Service Users' Needs: The Utility of Q Method as a Means of Representing Service User Voices in Service Development. Teoksessa Hean, S.; Johnsen, B., Kajamaa, A. & Kloetzer, L. (toim.) Improving Interagency Collaboration, Innovation and Learning in Criminal Justice Systems Supporting Offender Rehabilitation. Viitattu 14.4.2024. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50409/978-3-030-70661-6.pdf;jsessionid=409DDC5EE86CB269818064226C1B7AA2?sequence=1,341-399>.

Tilastokeskus 2024. Uusintarikollisuus sukupuolen, iän, rikosryhmän ja seuraamuksen mukaan, 1990–2022. Viitattu 8.5.2024. https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__syyttr/statfin_syyttr_pxt_12d2.px/.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10., uudistettu laitos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Turkka, H. & Saarholm, J. 2023. Työpari-, tiimi- ja verkostotyö Bunkkeritiimissä. Teoksessa Turkka, H. & Saarholm, J. (toim.) Lasten ja nuorten rikokset. Opas ennaltaehkäisyyn ja rikoskierteiden katkaisuun. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 277–301.

Vanhee, J. 2020. Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) käsikirja nro16. Huumausaineisiin liittyvän oheisrikollisuudenehkäiseminen: käsikirja vaikuttavan käyttäytymismuutoksen saavuttamiseksi. Bryssel. Viitattu 11.4.2024. <https://rikosentorjunta.fi/documents/5235988/5514012/2020+Huumausaineisiin+liittyv%C3%A4n+oheisrikollisuuden+ehk%C3%A4isy.+EUCPN+k%C3%A4sikirja+nro+16.pdf/8f37848b-1c78-e96a-bc06-5bef55359a4a/2020+Huumausaineisiin+liittyv%C3%A4n+oheisrikollisuuden+ehk%C3%A4isy.+EUCPN+k%C3%A4sikirja+nro+16.pdf?t=1597647498442>.

Vankeuslaki 22.12.2021/1302. Viitattu 31.11.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#O2L4P6>.

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Juva: Bookwell Oy.

Vilkka, H. 2020. Akateemisen lukemisen ja kirjoittamisen opas. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Vilkka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

von der Pahlen, B.; Lepistö, J. & Marttunen, M. 2013. Päihteiden käyttö ja päihdehäiriöt. Teoksessa Marttunen M.; Huurre, T., Strandholm, T. & Viialainen, R. (toim.) Nuorten mielenterveyshäiriöt. Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 2.4.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110484/THL_OPA025_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y.113.

Waltzer, K. 2017. Rikoksen uusijan elämänkulku: hyvinvoinnin ja syrjäytymisen polut. Väitöskirja. Kasvatustieteen, humanististen tieteiden ja teologian tiedekunta No 113. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 31.11.2023. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/18803/urn_isbn_978-952-61-2596-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Wanswett, S. 2024. Arkivalmennus. Laurea Ammattikorkeakoulu. Vaatii käyttäjätunnuksen. Viitattu 23.4.2024. https://canvas.laurea.fi/courses/9045/pages/luentovideo-arkivalmennus?module_item_id=448379.

Weiste, E.; Stevanovic, M., & Uusitalo, L.-L. 2022. Experiential expertise in the co-development of social and health-care services: Self-promotion and self-dismissal as interactional strategies. *Sociology of Health & Illness*. 2022;44. Viitattu 13.4.2024. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/1467-9566.13457>, 764–780.

Westerlund-Cook, S. 2023. Lapsuusajan haitallisten ja suojaavien kokemusten sekä toion merkitys systeemisessä ja suhdeperustaisessa työtöteessä. Teoksessa Linner Matikka, J. & Hipp, T. (toim.) Traumainformoitu työtöte. 2., päivitetty painos. Viro: Printon, 83–99.

Wolff, N.; Shi, J. & Schumann, B. E. 2012. Reentry preparedness among soon-to-be-released inmates and the role of time served. *Journal of Criminal Justice*. Volume 40, Issue 5, September–October 2012. Viitattu 2.2.2024. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047235212000852>, 379–385.g

Y-säätiö 2023. Asunnottomuusohjelmat. Viitattu 12.2.2024. <https://ysaatio.fi/asunto-ensin/ohjelma/>.

Ympäristöministeriö. Yhteistyöohjelma asunnottomuuden puolittamiseksi vuoteen 2023 mennessä. 2023. Viitattu 23.1.2024. https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Yhteistyöohjelma_asunnottomuuden_puolittamiseksi-13CB1FE8_D0BA_405B_B1A7_63C9B2A40371-156666.pdf/f674e6e5-de8d-d7c7-5ab4-345e528fe6ca/Yhteistyöohjelma_asunnottomuuden_puolittamiseksi-13CB1FE8_D0BA_405B_B1A7_63C9B2A40371-156666.pdf?t=1603259589356.

Ylönen, H. 2019. Kokemusasiantuntija ja vertaistuki- korvaamaton apu päihdekuntoutujille. *Kuntoutus*, 42(4). Viitattu 25.4.2024. <yfile:///C:/Users/Admin/Downloads/91979-Artikkelin%20teksti-151873-1-10-20200430.pdf>, 57–60.

Luettelo haastatteluista

N1 19 v. haastateltu 14.6.2023 Teams-kuva-avusteinen haastattelu

M2 32 v. haastateltu 14.6.2023 Teams-kuva-avusteinen haastattelu

M3 19 v. haastateltu 14.6.2023 Teams-kuva-avusteinen haastattelu

M4 32 v. haastateltu 22.6.2023 Teams-kuva-avusteinen haastattelu

M5 36 v. haastateltu 22.6.2023 Teams-kuva-avusteinen haastattelu

M6 30 v. haastateltu 31.8.2023 puhelinhaastattelu

M7 30 v. haastateltu 22.11.2023 puhelinhaastattelu

M8 29 v. haastateltu 28.12.2023 puhelinhaastattelu

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- sukupuoli, ikä, nykyinen elämäntilanne, koulutus, perhesuhteet, mitä kautta asiakkuuteen on päädytty

Oikeudelliset asiat

- Aiemmat tuomiot, sakot ja muut rikosseuraamukset, kertalaisuus
- Keskenäiset rikosasiat, tulossa olevat tuomiot/seuraamukset jne.

Teema 1 KATU-hanke ja rikokseton elämä

- mitkä tekijät ovat vaikuttaneet rikoksettomaan elämään

Teema 2 KATU-hankkeen vaikutus elämän- ja arjenhallintaan, asumistaitoihin ja päihteettömyyteen

- millaisia asioita arjessa on muuttunut valmennuksen aikana, mikä muutokseen on vaikuttanut
- onko valmennus edistänyt asunnon saamista /asumisen taitoja, mikä siihen on vaikuttanut
- onko valmennus tukenut päihteetöntä elämäntapaa, mikä siihen on vaikuttanut

Teema 3 Kokemusasiantuntija- ammattilainen työparimalli

- miten työparimalli on näkynyt valmennuksen aikana
- millainen merkitys valmennuksessa on työparimallilla

Suostumus haastatteluun osallistumisesta

Tämän sopimuksen allekirjoittamalla olen suostunut osallistumaan opinnäytetyön haastatteluun.

Minulle on luvattu, että henkilötietoja ei kerätä. Olen tietoinen, että haastattelu nauhoitetaan.

Tiedän, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Voin keskeyttää tai peruuttaa osallistumiseni tutkimukseen milloin vain. Olen tietoinen siitä, että jos keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumuksen, keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä saatuja vastauksia voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Opinnäytetyön tekijä: Laura Rustholkarhu

Työelämätaho: Nuorisosasuntoliitto ry. KATU-hanke

Opiskelupaikka: Turku AMK

Helsinki 19.4.2023

Osallistun tutkimukseen

Henkilön nimi

Opinnäytetyön tekijä

Laura Rustholkarhu

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Kutsu haastateltaville

19.4.2023

Katu ei oo kenenkään koti-

KATU-hanke: Kokemusasiantuntija rikostaustaisten ja vankilasta vapautuvien nuorten arjen tukena

Opiskelen sosionomi yamk-tutkintoa ja teen opinnäytetyötäni yhteistyössä KATU-hankkeen kanssa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää yksilohaastattelun keinoin valmennuksessa olevien nuorten ajatuksia valmennuksen hyödyllisyydestä sekä arjen sujumiseen että rikollisen ajattelumallin muuttumiseen.

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta KATU-hankkeen asiakkuuteen. Osallistuminen katsotaan suostumukseksi käyttää haastattelun vastauksia opinnäytetyön tekemisessä. Voit myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Osallistuminen ei maksa sinulle mitään, eikä siitä saa palkkiota.

Haastattelu tehdään vain kerran ja se kestää noin 30–60 minuuttia. Haastattelut nauhoitetaan. Haastattelu tehdään kasvokkain, jos se on mahdollista. Paikka on KATU-hankkeen tilat. Haastattelu voidaan tehdä myös Teams-puheluna, jos välimatka on pitkä eikä voi sen takia tavata kasvokkain. Tietokoneen puhelua varten saa lainaksi myös hankkeen työntekijöiltä. Kaikki nauhoitteet tuhotaan, kun opinnäytetyö on valmis.

Mitään henkilötietoja ei kerätä. Haastatteluun osallistutaan täysin nimettömänä.

Opinnäytetyö valmistuu keväällä 2024. Opinnäytetyön valmistuttua se on luettavissa Theseus tietokannassa

<https://www.theseus.fi/>. Työ tulee myös hankkeelle.

Jos sinulla tulee kysymyksiä, soita tai laita sähköpostia. Kerron mielelläni lisää.

Ystävällisin terveisin,

Laura Rustholkarhu

Pääkaupunkiseudun Nuorisoasunnot ry.

puh: 0452616415

laura.rustholkarhu@edu.turkuamk.fi